

Komitacı Eylemlerin Son Temsilcisi İsmail Hakkı Tekçe ve Faaliyetleri

İsmail AKBAL

Aksaray Üniversitesi

AKBAL, İsmail, *Komitacı Eylemlerin Son Temsilcisi İsmail Hakkı Tekçe ve Faaliyetleri* CTAD, Yıl 7, Sayı 13 (Bahar 2011), 70-102.

İttihad ve Terakki Cemiyeti/Fırkası'nın siyasal iktidar mücadelesi içerisinde yer alması ile birlikte Türk siyasal hayatı yeni bir kavramla tanışmıştır: *Komitacılık*. Siyasal iktidar yarışında legal yollardan çözülmeyen sorunların illegal yollarla, antidemokratik bir şekilde çözülmesine “komitacı faaliyetler”; bu faaliyetleri yürütenlere de “Komitacılar” denmiştir. 1903 yılından itibaren İttihatçılar tarafından kullanılan Komitacılar, 1919 yılında başlayan Milli Mücadele döneminde siyasal iktidar odağı olan Mustafa Kemal Paşa tarafından da siyasal iktidarını korumak için yaygın bir şekilde kullanılmışlardır. Bu çalışmada, komitacı yöntemleriyle tanınmış ve Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği bütün emirleri sorgusuz sualsiz yerine getirmiş, kendi can güvenliğini emanet edecek kadar güvendiği bir subayı olan İsmail Hakkı Tekçe ve onun faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: İsmail Hakkı Tekçe, Komitacı, İttihad ve Terakki, Meclis Muhafız Taburu

AKBAL, İsmail, *Last Representative of The Komitacı Movements: İsmail Hakkı Tekçe And His Activities*. CTAD, Year 7, Issue 13 (Spring 2011), 71-103.

Komitacı was a new concept for Turkish political life introduced by Union and Progress Party/Society with its engagement in the struggle for the political power. *Komitacı operations* refer to the usage of undemocratic and illegal ways for the problems that could not be solved through legal means in the competition for political power and those who were involved in such operations were dubbed as *Komitacı*s. Komitacıs who were being utilized by the Unionists since 1903 were also employed frequently in order to uphold his power by Mustafa Kemal Pasha during National Struggle Movement after 1919. This paper aims to dwell upon İsmail Hakkı Tekçe, one of those Komitacıs and his activities. Tekçe was an officer renowned by his komitacı methods, and unconditionally committed to Mustafa Kemal Pasha. Mustafa Kemal trusted him by his life.

Keywords: İsmail Hakkı Tekçe, Komitacı, Union and Progress Party, Assembly squad of guards.

Giriş

Komitacı, devletin bünyesinde örgütlenecek, siyasilerin ve bürokratların legal yollardan çözemedikleri sorunları illegal yöntemlerle çözen bireysel ve örgütsel eylemleri gerçekleştirenler için kullanılan bir tabirdir. *Komitacılık* ise bunların faaliyet biçimlerine verilen isimdir.

Türk siyasal literatüründe İttihad ve Terakki Cemiyeti/Fırkası'nın siyasal iktidarda kendisine yer edinmeye başlamasıyla gündeme gelen komitacılık, sistematik bir biçimde uygulanmaya başlanmış ve Cumhuriyet sonrası dönemde de demokratikleşme tartışmalarının önemli mevzularından biri olmuştur.

Çalışmada, komitacı ve komitacılık olarak Türk siyasal hayatında yer edinen kavramlardan hareketle İsmail Hakkı Tekçe'nin faaliyetleri incelenecek ve Türk devlet geleneğinde komitacı eylemlerin nitelikleri ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Öncelikli olarak komitacılığın tarihsel bağlamda bir analizi yapılacak ve Türk devlet geleneğindeki durumu tespit edilecektir. Daha sonra İsmail Hakkı Tekçe'nin komitacı eylemleri irdelendikten sonra Türk Devlet geleneğindeki komitacılığın nitelikleri belirlenecektir. Çalışmada olaylara prospektif bir bakış açısıyla yaklaşarak tarihi olguların nedenleri, analizler eşliğinde bulunmaya çalışılacaktır. Şimdiye kadar İsmail Hakkı Tekçe hakkında akademik bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Az sayıdaki çalışma hatıratların ötesine geçememiştir. Çalışma, daha çok birincil kaynaklardan hareketle hatıratlar ve arşiv belgelerine dayanmaktadır. Ayrıca dönemin yazılı basın organları ve Meclis zabıtları da ihmal edilmemiştir.

Komitacılığın Kökenleri: Balkanlarda Komitacılık Faaliyetleri

Komitacı geleneğin kökenleri Türklerde değil; Balkan uluslarında, Balkan çetecilik faaliyetlerinde aranmalıdır. Komitacılık olarak adlandırılan faaliyetlerin amacı, Balkanlarda Müslüman ve Türk nüfusun yoğunlaştığı bölgelerde nüfus dengesini kendi lehlerine değiştirmek yani kendi nüfus çoğunluklarını sağlamaktır.¹ Balkan İhtilalının sembolü komitalar ve komitacılıktır. Bulgar ve Makedon komitaları ve komitacılığı siyasal hayatın unsurları haline getirmişlerdir ve bu faaliyetler 1912 yılına kadar devam etmiştir².

Balkan komitacılığı olarak adlandırdığımız faaliyetler ilk defa Makedonya'da ortaya çıkmıştır. Komitacılığın ilk olarak burada ortaya çıkması Makedonya'nın jeo-politik öneminden kaynaklanmaktadır. Çünkü Makedonya özellikleri olan bir bölgeydi. Rumlar, Makedonlar, Sırp, Bulgarlar bölgeyi kendilerine ait sayıyorlar ve bölgede yaygın çetecilik faaliyetleri yürütüyorlardı. Ayrıca,

¹ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni, Dün Bugün Yarın*, Ankara, Bilgi Yay, 1971, s. 166.

² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C:1, Hürriyet Vakfı Yay, İstanbul, 1988, s. 509-512.

Makedonya, Balkan Devletlerinin entrikalarının yanı sıra büyük devletlerin ihtiraslarının çarpıştığı bir alandı.³ Avrupa Devletleri'nin Osmanlı Türklerine karşı uyguladığı “Şark Politikası” sonucu Makedonya’da milliyetçilik akımı yayılmış, böylece Balkanlardaki huzur ve asayiş bozulmuştu. Bu yüzden komitacı faaliyetlerin ortaya çıkışı yerel ve kendiliğinden değil, daha çok dış etkilerle olmuştur.⁴ Özellikle Rusların uyguladığı milliyetçilik politikaları Bulgarları ve diğer ulusları kışkırtıcı etki yaratmıştır. Bu yüzden komitacıları eğiten ve onları her türlü konuda destekleyenlerin başında Ruslar gelmekteydi. Ruslar, istihbarat örgütleri aracılığı ile ajanlarını bölgeye yönlendirmişler ve tebdili kıyafetle komitacıları eğitmişlerdi.⁵

Komitacılık, ilk defa Bulgarlar tarafından Makedonya’da meydana getirilmiş bir harekettir. Bulgarlar Makedonya’yı kendi topraklarına katmak için “Makedonya Komitesi”ni kurmuşlardı⁶. Daha sonra onları diğer uluslar takip etmiş ve komitacılık sistematik bir hal almıştır⁷. Bulgar modeli üzerinden hareket edersek Komitacılık, bir merkez tarafından yönetilen ve çok sıkı bir hiyerarşik örgütlenme ilişkisinin olduğu, Sofya merkezli planlı ve koordineli bir örgütlenme biçimiydi. Bulgarların önemli kenti olan Sofya bütün isyancıların toplanma merkezi olmuş, hareket ve koordinasyon merkezi seçilmişti. Komitacıların merkezi birimi olan Sofya, komitenin önemli kararlarının alındığı konsey ve meclisi de bünyesinde barındırıyordu. Burada hareket planları oluşturuluyor ve Makedonya olarak adlandırdığımız bölge üzerinde uygulanıyordu. Üstelik Bulgarların dışındaki diğer halklar da isyan hareketine katılım için zorlanıyordu. Bu halkların isyana teşvik edilmesinin başlıca nedeni komitacı faaliyetlere daha çok finansal destek sağlamaktı.

Makedonyalı köylüler, Osmanlı Sultanının yasal yükümlülüğü altında kalmayı tercih etmiş ve komitacı harekete katılmayı reddetmiş olsalar da birçok güçlü komitacı lider, tedhiş ve baskı yöntemiyle onları zorla komitacı eylemlere dâhil etmişlerdi. Komitacı eylemlere taraftar olmayan ve katılmayı reddeden tüccarlar da finansal destek için tehdit edilmiş ve harekete dâhil edilmişti. Zorbalık politikası böylece komitacıların başta eleştirdiği ama faaliyet safhasında kendilerinin uyguladıkları bir politika olmuştu. Çünkü komitacıların bakış açısıyla, amaca ulaşmak için sadece sempati yeterli değildi; aktif destek

³ Avcıoğlu, *age.*, s. 168.

⁴ Balkan toprakları sürekli olarak milliyetçilik çatışmalarının içinde kalmıştır. “Pan” söylemleri büyük devletlerce burada sürekli canlı tutulmuştur. Osmanlı Türklerinden başka bütün uluslar milliyetçiydi. Onlar devleti muhafaza edebilmek için milliyetçilik akımına katılmamışlardı; Tunaya, *age.*, s. 521.

⁵ Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, İstanbul, YKY, 2011, s. 37.

⁶ Tunaya, *age.*, s. 514.

⁷ Gül Tokay, *Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalının Kökenleri(1903-1908)*, Afa Yay, İstanbul, 1996, s. 31-39.

gerekliydi. Böylece köylü iki ateş arasında kalmıştı: bir tarafta komitacılar diğer tarafta Osmanlı Türkleri. Osmanlı Türklerinin misillemeleri ve köylülerin komitacılıktan sorumlu tutulup cezalandırılması, komitacılığa olan yerel desteği daha da artırmıştır.⁸

Komitacılar, Makedonya'nın her tarafında isyana teşvik eden broşürler bastırıp dağıtıyorlar; böylece padişahın otoritesini aşağılıyorlar ve halktan kendilerine katılmalarını istiyorlardı. Okullardaki Bulgar öğretmenler de halkı kışkırtıyor ve onları ihtilale hazırlıyorlardı. "Makedonya Makedonyalılarındır" sloganını kullanan komitacı faaliyetin ilk hedefi özerklik ve nihayetinde de bağımsızlığı elde etmektir.⁹

Komitacı Merkez Komite, başarılı olmak ve devrimci programını uygulamak için Makedonya'yı bölgelere ve alt bölgelere ayırarak bölgesel hiyerarşiyi kasaba ve köylere kadar yaymış ve her birinin başına bir başkan atamıştı. Bu hiyerarşik kademelenmede her ast üstün emri altında ve sorumluluğundaydı. Ast üstten yukarısını tanıyamazdı. Bu sorumluluk zinciri Sofya Merkez Komiteye kadar uzanıyordu.¹⁰

Cephane ve silahlı birliklerin dağıtımı oldukça dikkatli ve gizli yapılıyordu. Haberleşme daha çok fısıltı gazeteleri aracılığıyla yapılıyordu. Kaçırılan ve tedarik edilen silahlar, mücadelede derecelerine göre bölgelere ve alt bölgelere kademe kademe dağıtılıyordu.

Komitacıların hedeflerine ulaşmak için uyguladıkları en önemli yöntem karışıklık çıkarmak ve suikastlardı. Kayıtsız şartsız suikastlar çok önemli bir yöntemdi. 1903 yılında başlayan olaylarda Türklere, yabancılara, demiryollarına ve köprülere akla gelen her türlü suikast eylemi düzenlendi.¹¹ Bunun yanında vapur, tren, havagazı ve su borularına yapılan saldırılar, Osmanlı Bankası, Alman Kulübü ve Kolombo Otellerine atılan bombalar, evlerden sokaklara atılan bombalar diğer yöntemlerden bazılarıydı. Hemen hemen her gün komitacılar şehirlerde isyan çıkartıyorlar, dağa adam kaçırma gibi yöntemleri de tercih ediliyorlardı.¹² Yağma ettikleri mallar, mühimmatlar ve bombalar otorite eksikliğinden dolayı komitacılar tarafından bölgede serbestçe dağıtılıyordu. Köylüler bunların verdiği mühimmat ve hediyeleri almak istememelerine ve isyana karşı çıkmalarına rağmen zorla kendilerine katılmaları için baskı altına alınıyorlar; dağa çıkartılıyorlar ve komitacıları desteklemek zorunda

⁸ Thomas Comyn-Platt, *The Turks in Balkans*, London, Alston Rivers, 1906, (Original from, Princeton University. Digitized, Feb 3, 2010).

⁹ Karabekir, *age.*, s. 37.

¹⁰ Comyn-Platt, *age.*, s. 56.

¹¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Emver Paşa*, C:I, İstanbul, Remzi Kitabevi Yay, 1972, s. 425.

¹² Aydemir, *age.*, s. 433; Karabekir, *age.*, s. 37.

birakılıyorlardı. Bu arada Türk vergi memurlarının hırsı ve baskıcı davranışları köylü muhalefetinin tarafgirliğe dönüşmesine de neden oluyordu.

Komitacıların kaybedecek bir şeyleri yoktu; bu yüzden atılgan ve cesur idiler; Osmanlı Padişahının taburları karşısında zaferi kazanacaklarından emindiler. Slogan olarak “ya istiklal ya ölüm”ü benimsemişlerdi.¹³ Faaliyetlerinde gizlilik çok önemli bir unsur idi. Ast, bir üstünün haricinde başkasını tanımıyor; cephanelik ve teşkilat hakkında fazla bir şey bilmiyordu. Sadece verilen emirleri sorgusuz sualsiz yerine getiriyordu. Komitacıların istihbaratları da iyi çalışıyordu. Yakalanacakları zaman çabucak gelen bir istihbaratla ortadan kaybolurlardı. Bundan dolayı bir komitacı yakalanıp sorguya çekildiğinde teşkilat yapısı ve diğer mevzularla ilgili hiçbir bilgiye ulaşlamıyor ve teşkilat çöktürülemediği. Cephaneliklere de asla ulaşlamıyordu.¹⁴

Komitacıların kararları kesindi. Verilen karardan asla dönülmez ve sorgulanmazdı. Bazen bir üstün kararıyla toplu ölümler gerçekleştirilebiliyordu. Emir komuta zinciri içerisinde, verilen görevler kayıtsız şartsız yapılmalıydı.¹⁵ Sıkıntılı ve kriz durumlarında köylere dağılıyorlar ve gerekli kuvvet lazım geldiğinde yine köylere bir anda toplanıyorlardı.¹⁶ Komitaların sürekliliğini sağlayan unsur yeminleriydi. Komiteye üye olmak isteyen adaylar, köy papazının huzurunda İncil, istavroz, tabanca ve hançer üzerine el basarak yemin ederlerdi. Ayrıca verilen görevleri yerine getirmedikleri takdirde her türlü cezaya razıydılar¹⁷.

Öte yandan komitacı eylemlere Bulgarlardan sonra Yunanlılar ve diğer uluslar da katıldı. Bunlar Makedonya’yı kaptırmamak ve Bulgarlara meydanı boş bırakmamak için silahlandılar ve kendi komitelerini kurdular. Yoksa onların silahlanmak gibi bir hevesleri yoktu.¹⁸ Artık bütün komitelerin tek bir hedefi vardı: Osmanlı Devleti’ni ve Osmanlı Türklerini Makedonya’dan uzaklaştırmak.

Yunanlıların katılımıyla hareket dönülmez bir hal aldı. Hiçbir Osmanlı Türkü affedilmedi ve orantısız intikamlar ortaya çıktı. Buhanlı ve sıkıntılı zamanlarda, birçok insanın yaşamı onların elindeydi; intikam almak onlar için kutsal bir görev olarak biliniyordu.¹⁹ Komitacılar için intikam soğuk yenen bir yemektir; misafir, her kim olursa olsun soyulmalı ve hainler öldürülmeliydi. Ödlekler

¹³ Tunaya, *age.*, s. 515.

¹⁴ Comyn-Platt, *age.*, p.59.

¹⁵ Galip Vardar, *İttihad ve Terakki İçinde Dönenler*, (Hazırlayan: Semih Nazif Tansu), İstanbul, İnkılâp Kitabevi Yay, 1960. s. 28-32.

¹⁶ Comyn-Platt, *age.*, s. 63.

¹⁷ Tunaya, *age.*, s. 512.

¹⁸ Karabekir, *age.*, s. 53.

¹⁹ Comyn-Platt, *age.*, p.63-65.

kutsal davanın önündeki en büyük engellerdi. O halde temel prensip cesaretti ve ödeklere yaşam hakkı tanınmamalıydı.²⁰ Bu zihin yapısına sahip olmak onlar için utandırılması gereken bir durum değil, bilakis övünülmesi gereken bir olguydu.²¹

Osmanlı Devleti, komitacı hareketlerin arkasındaki halk desteğini yok etmeye çalışmaktansa olayların üzerine oldukça sert bir şekilde gitmiş ve sonunda kitlesel kıyımlar olduğu iddiasıyla dış müdahale gelmiştir. Avrupa'nın müdahalesi sonucunda, daha iyi bir Makedonya yönetimi için Türkler, Avrupa'nın kayıtsız şartsız bir öğrencisi olarak reformları tatbik etmeyi kabul etmişlerdi. Ancak Komitacılar, Türklere bu yapılacak reformlar konusunda asla güvenmemişler ve faaliyetlerine devam etmişlerdir.²² Komitacı faaliyetler sonucunda Balkanlar'daki durum hiç iç açıcı değildi. Komitacı çeteler çok iyi hazırlanmış ve örgütlenmişlerdi. Selanik, Manastır ve Üsküp vilayetlerinde Bulgar çeteleriyle çatışmalar hiç eksik olmuyordu.²³

Türk Devlet Geleneğinde Komitacılık

Türk subaylarının kötü gidişat karşısındaki uyanışı 1903 yılında gerçekleşmiştir. Artık Türk subayları yalnızca devlet tarafından verilen görevleri yerine getiren memur değildir; aynı zamanda inisiyatif olarak *vatanı kurtarmak* için sahneye çıkmıştır.²⁴ Komitacılar karşısında Manastır, Selanik ve Edirne'deki İkinci Ordu ile Üçüncü Ordu'nun genç subayları 1903 yılından itibaren gizli gizli örgütlenmeye başladılar. Türk subayları çeşitli yöntemlere başvurarak çetelerle savaşıyor ve gerilla tekniklerini öğreniyorlardı. Komitacılarla yapılan gerilla savaşları dar bir bölgede çok sayıda subayı toplamakta ve onlarda ihtilalci vatansever eğilimleri kamçılıyordu.²⁵ Nihayetinde ordu mensupları devletin kurtuluşu için ihtilali zorunlu görmüşler ve Balkan komitacılığını model olarak

²⁰ Comyn-Platt, *age.*, p.65; Vardar, *age.*, s. 28.

²¹ Yakın bir zamanda bu komitacı zihniyet Bulgaristan'da hükümet bünyesinde bir politika olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler dönemine rastlayan zamanlardaki Bulgar hükümetleri okulların duvarlarına birçok katliama bulaşmış, Bulgar komitacılarının resimlerini aradan yüzyıl geçmesine rağmen asmaktadırlar. Bulgar devlet adamları bu komitacı ruhu hala savunmakta, onların kötü, iğrenç, vahşice olarak addettiğimiz faaliyetlerini savunmakta, hatta onların işlediği cinayetler ile övünmekten geri kalmamışlardır (Yaşar Nâbi, *Balkanlar ve Türkleşme II, Bulgaristan'da Türklük ve Müslüman Türkler*, Yeni Gün Yay, İstanbul, 1999, s. 8-9).

²² Comyn-Platt, *age.*, p.55.

²³ Karabekir, *age.*, s. 38.42.

²⁴ Aydemir, *age.*, s. 444.

²⁵ Dönemin önemli simalarından Kaymakam Tahsin Uzer ve Kazım Karabekir, komitacılarla yaptıkları çarpışmaları, çete takiplerini ve sonuçlarını anılarında uzun uzun anlatırlar. Gevgili Kaymakamı iken Uzer'in çarpıştığı çetelerden bazılarının ismi şunlardı: Arkir, Petkof, Andon, Yuvan ve Gogo Çeteleri (Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Yay, Ankara, 1999, s. 175-199; Karabekir, *age.*, s. 57-75.

almışlardır.²⁶ Tunaya'ya göre İttihad ve Terakki her zaman komite, İttihatçılar da komiteci olarak kabul edilmişlerdir.²⁷

Balkan çeteleriyle savaşırken komitacı faaliyetleri tecrübe eden subaylar, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kurulmasından sonra örgütlenmenin her aşamasında görev almışlar, kimi zaman Cemiyet-i Hafiyeye, kimi zaman Fedai Zabitan, kimi zaman da Komitacılar olarak adlandırılmışlardır. Bunlar yalnızca subaylardan ibaret değil aynı zamanda yetenekleri, kahramanlıkları ve cesaretleri ile öne çıkmış askerlerden ve sivillerden de oluşmaktadır. Kısaca, cesareti, örgütlenme yeteneğine sahip ve gerilla taktiklerini tecrübe edinmiş olanlar bu kadrolara dâhil edilmiştir. Komitacı faaliyetler aslında ilk olarak Padişah Abdülhamit'e karşı 1903 yılında faaliyet gösteren Jön Türklerde ve İttihad ve Terakki erkânında görülmüştür. İlk olarak Eşref Beyin (Kuşçubaşı) çeteci faaliyetlerine komitacı faaliyetler denmiş, daha sonra bu gelenek halini almıştır.²⁸ Bu kadrolar zamanının iktidar odağı olan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin resmi yollarla çözemediği sorunları kendi yöntemleriyle yani illegal yollarla çözmüşlerdir. Komitacılık, özellikle Cemiyetin siyasi iktidarı elde etmesinde ve siyasi otoritesini kurmasında meşruluk gözetilmeksizin gayet etkili bir yöntem olmuştur. Nerede bir siyasi iktidar mücadelesi veya yetki çekişmesi varsa komitacılar hep orada olmuşlar ve amaçlarına ulaşmak için her yola başvurmuşlardır. İttihad ve Terakki Cemiyeti tam iktidar olduktan sonra da Teşkilât-ı Mahsusa çatısı altında toplanmışlardır.

Yaygın kullanımıyla komitacılar olarak adlandırdığımız kadrolar, tam anlamıyla gözü kara insanlardı. Hedeflerine ulaşabilmek için bütün meşru zeminleri çığnemişlerdi. Bazen hapisaneler, karakollar boşaltılarak mahkûmlardan milis kuvvetler, çeteler kurmuşlar ve bunlarla savaşlara katılmışlar; bazen de aykırı sesleri kendi yöntemleri ile susturmuşlardı.²⁹ "Vatan Menfaati" söz konusu olduğunda yasa, kural tanımamışlardı. 1908 sonrası ordu içinde oldukça fazla yer bulan komitacılar, adeta ordu içinde ordu, devlet içinde özerk bir devlet olmuşlardı.³⁰ Yeri geldiğinde sadık bir yaver, yeri geldiğinde emir dinlemez, kimseyi takmaz bir hal almışlardı. Balkanlarda savaşan Teşkilât-Mahsusa üyesi Fuat Balkan komitacıyı şöyle tanımlamaktadır:

"Vatan davası karşısında her şeyini feda eden, gerektiği zaman merhamet bilmeyen, yakmak lazımsa yakan gerekirse yukan, kıran, döken, taş üstünde taş,

²⁶ Tunaya, *age.*, s. 525.

²⁷ Tunaya, *age.*, s. 525

²⁸ Kuşçubaşı Eşref, *Hayber'de Türk Cengi*, (Yay. Haz: Philip H. Stoddart), Arba Yay, İstanbul, 1997, s. 216-217.

²⁹ Resneli Niyazi, *Balkanlara Bir Gerillacı Hüriyet Kahramanı Resneli Niyazi Beyin Anıları*, Çağdaş Yay, İstanbul, 1975, s. 156.

³⁰ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yay, İstanbul, 1980, s. 199.

*omuz üstünde kelle bırakmayandır. Vatan söz konusu olduğunda yapılması lazım olanı yapandır”.*³¹

Doktor Rasuhi, komitacı eylemlerin tamamen bir vatansızlık hareketi olduğunu hiçbir özel amaca hizmet etmediğini iddia etmektedir: “*Bizim hareketimiz tam anlamıyla bir vatansızlık hareketidir. Belki de bu vatansızlık kavramı böylece ortaya çıktı*”.³² Komitacılar arasında çok katı bir hiyerarşik ilişki vardı. Ast üst ilişkisinde itaat unsuru çok önemliydi. Ast üstün emrini asla sorgulamaz ve tereddüt göstermeden ifa ederdi. Üstelik bu kadar katı emir komuta zinciri çok samimi ilişkiler de doğurmuştur. Kuşçubaşı Eşref komitacı teşkilat içinde emir komuta zincirini ve ilişkileri aile bireyleri arasındaki ilişkilerle eş tutmaktadır.³³ Üst astını kendi ailesinden sayardı. Yani emir komuta zincirinin üstündeki kumandan alttakilerin rütbesi ne olursa olsun onların hepsini ailesinden kabul ederdi:

*“Teşkilatçılardan her birisi senelerce süren tecrübelerden sonra yetişti ve onlar hayatı tabkir ederek memleket namına ölümü kucaklayan arkadaşlarımızdı. Onlar cebren göreve getirilen insanlar değildir. Nereye gittiğini ve nereye gideceğini başındaki kumandanları olan benden bile sormağı haya edinerek gönülleri ile peşime takılmış kahramanlardır. Hangi istikameti onlara gösterirsem benden ileri koşmağı heves ederlerdi. Beni kendilerine bir ağabey, bir peder tanırlardı. Ben de onları en kıymetli kardeşlerimden telakki ederdim”.*³⁴

Komitacıların bir diğer özelliği de üstlerinin emri haricinde her şeyden şüphe etmeleriydi. Üstlerinin haricinde her kim emir verirse ve bir şey söylerse komitacı olaya şüpheyle yaklaşırdı.³⁵ Ayrıca komitacıların önemli özelliklerinden birisi de “kararlılık” idi. Komitacı, riskler ne kadar büyük olursa olsun, başarı şansı ne kadar az olursa olsun hedefine ulaşmak için en ufak bir tereddüt göstermeden, kararlılık içinde hareket etmekteydi. Görevin zorluğuna ve başarı şansına bakılmaksızın gönüllü kabul söz konusuydu.³⁶

Komitacılar, ihtilalci bir karaktere sahipti. Zamanın ihtilalci anlayışının unsurları olarak akıl, cesaret, teşkilat ve silahlı unsurlar kabul edilmektedir. Bu unsurları ünlü İttihatçılardan, İzmir Valiliği de yapmış olan Rahmi Bey şöyle sıralamaktadır: “*Bu dağınıklıkla ihtilal olmaz... İhtilal teşkilatla olur. Kafa ile olur; yürekle olur. Sonracığıma kuzucuğum silabla olur...*”³⁷

³¹ Fuat, Balkan, *İlk Türk Komitacısı Fuat Balkan'ın Hatıraları*, Arma Yay, İstanbul, 1998, s. 10.

³² Berthe Georges Gaulis, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Milliyetçiliği* (Ç:Cenap Yazansoy), Yeni Gün Yay, İstanbul, 1999, s. 20.

³³ Kuşçubaşı Eşref, *age.*, s. 209.

³⁴ Kuşçubaşı Eşref, *age.*, s. 98.

³⁵ Kuşçubaşı Eşref, *age.*, s. 121.

³⁶ Kuşçubaşı Eşref, *age.*, s. 209.

³⁷ Sorgun, Taylan, *Devlet Kavgası, İttihad ve Terakki*, Kum Saati Yay, İstanbul, 2007, s. 34.

İhtilalın cesaret ve silahlı unsurları bu kadrolarda fazlasıyla vardı. İhtilal için vur denilince vuran, bazen de vur denilmeden vuran kadrolardı bunlar.³⁸ Açıkçası komitacılar çok iyi silahşorlardı. Cesaret unsuru da hat safhadaydı. Sorgun'un tabiriyle ölümün bile üstüne giderlerdi. Onlar için orta yol yoktu: *"Devlet Kangası ya ipe götürürdü; ya da devlete"*.³⁹ Komitacı faaliyetler konusunda meşhur isimlerden Kuşçubaşı Eşref de başarı şansını göz ardı ederek cesaretle olayların üstüne gittiklerinden bahsetmektedir:

"Kaybedecek hiçbir şeyimiz yoktu. Davamızın bakılı bir dava olduğuna inanmıştık. Sonunda kazanamayacak oluşumuzu göz ardı etme gayreti içindeydik. Etrafımızdaki dünya yıkılıp gitmeden birkaç tane küçük de olsa zafer elde edebiliriz diye düşünüyorduk".⁴⁰

Üstelik komitacılar, İttihatçıların sır tutma geleneğine sonuna kadar bağlıydılar: *"Ser verilir, sır verilmez"* idi.⁴¹ Tüm bunların yanında bu kadroların olumsuz yanları acımasız, fütursuz, dik başlı ve asabi olmalarıdır. Komitacı gelenek içinde en ideal örnek olarak öne sürülen Yakup Cemil, Deli Halit Paşa ve diğerleri, hep bu özellikleri ile tanınmışlardır. Örneğin Yakup Cemil için Sorgun, *"Orduda kimseyi takmazdı, dik başlı ve korkulan biriydi. O gelirken 'Aman savulun Yakup Cemil geliyor' diye bağırırlardı"* demektedir.⁴²

İttihatçıların komitacı faaliyetleri Millî Mücadele döneminde de sürmüştür.⁴³ 1919 yılında başlayan Millî Mücadele hareketinde siyasal iktidar odağı olan Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan düşmanla mücadele ederken diğer taraftan da siyasal iktidar mücadelesinde bu kadrolardan faydalanmıştır. Bu kadrolar/bireyler Milli Mücadele öncesi Balkanlarda komitacılarla savaşırken oluşmaya başlamış ve Milli Mücadele yıllarında da birçokları Milli Mücadelenin içerisinde olmuşlardır. Kimileri doğrudan ordu içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat yanında, kimileri de çeteler kurarak Milli Mücadele'nin nihai hedefi doğrultusunda verilen emirleri yerine getirmişlerdir.

Başlangıçta emanetçi lider olarak görülen Mustafa Kemal Paşa⁴⁴, Milli Mücadele'nin liderliğini oldukça zor dönemeçleri aşarak almış ve liderliğini korumak için de çetin mücadeleler vermiştir. Bu zor dönemeçleri, hiç kimse tek başına aşamazdı. Bu bir kadro işiydi. Eğer siz çetin bir mücadeleye önderlik etmeye kalkışmış iseniz, hatta bu mücadelenin amacı vatanın savunulması ise,

³⁸ Sorgun, *age.*, s. 265.

³⁹ Sorgun, *age.*, s. 16.

⁴⁰ Kuşçubaşı Eşref, *age.*, s. 209.

⁴¹ Sorgun, *age.*, s. 36.

⁴² Sorgun, *age.*, s. 264-265.

⁴³ Tefik Çavdar, *Talat Paşa*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1995, s. 281, 288.

⁴⁴ Mustafa Kemal Paşa, Talat Paşa'nın yerine emanetçi lider olarak görülmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, Serander Yay, Trabzon, 2008, s. 49-50.

arkanızda sizi kollayacak, verilen görevleri tam olarak, sorgusuz sualsiz yerine getirecek vatansız kadrolara/bireylere ihtiyacınız var demektir. Mustafa Kemal Paşa, böyle sorgusuz sualsiz emirleri yerine getiren, her türlü dayanışma örneği gösteren, vatan söz konusu olduğunda canını esirgemeyen, verilen görevi yerine getirmek için legal ya da illegal her türlü sert yöntemi uygulamakta her hangi bir tereddüt göstermeyen kadrolarla 1908 öncesi Rumeli’de tanışmıştı. Komitacılarla Trablusgarp Savaşı’nda ve Balkan Savaşları’nda dostluğunu pekiştiren Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele’nin önündeki dikenli tellerin kaldırılmasını sağlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa’nın Balkan Savaşı’nda birlikte savaştığı, Trakya’da çete harbinde bulunan komitacılarından bazıları şunlardı: Çerkez Ethem ve kardeşleri Tevfik ile Reşid, Manastırlı Hüsrev Sami, Kuşçubaşı Eşref, Kuşçubaşı Hacı Selim Sami, Sapancalı Hakkı, Topçu Zabit İhsan (Sökmen), Süleyman Askeri, Deli Halid Paşa, İsmail Hakkı Tekçe.⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa’nın en çok temas kurduğu komitacı Halit Bey’dir. Halit Bey, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Trablusgarp’ta ve Balkan Savaşları’nda, Çatalca’da savaşmıştır. Bu birliktelik Talat Paşa’nın da emriyle Milli Mücadele yıllarında devam etmiştir. Çünkü Anadolu’daki hareketin liderliği konusunda Mustafa Kemal Paşa’yı destekleyen Talat Paşa, yurdu terk etmeden hemen önce Karakol Cemiyeti’ni kurdurmuş ve Mustafa Kemal Paşa’nın sorgusuz sualsiz desteklenmesini emretmişti.⁴⁶

Halit Bey, Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara’da yanında hizmet etmesi için talep edilmiş; fakat kendisi Doğu bölgesinden uzaklaşmadığı için Mustafa Kemal Paşa’ya sorgusuz sualsiz hizmet edecek olan genç bir komitacı İsmail Hakkı Bey’i (Tekçe) göndermiştir. İsmail Hakkı Bey, Balkan Savaşları’nda Halit Bey’in emrinde savaşırken komitacılığın ne olduğunu öğrenmiş ve bu tecrübelerinden Milli Mücadele yıllarında oldukça faydalanılmıştır.

Komitacının Nev’i Şahsına Münhasır Yaşam Tarzı: İsmail Hakkı Bey’in Ailesi, Eğitimi ve Özel Hayatı

İsmail Hakkı Bey, 1308 (1892) yılı 18 Haziranında Perşembe günü, İstanbul Üsküdar’da doğmuştur. Babası, kendisi gibi asker olan, Binbaşı Rusçuklu Mehmet Efendi, annesi ise Firdevs hanımdır. Binbaşı Mehmet Efendi ve Firdevs Hanım’ın İsmail Hakkı Bey haricinde Zeliha Mediha ve Hatice isminde iki kız çocukları daha vardır. Baba Rusçuklu Mehmet Efendi, 24 Ocak 1335

⁴⁵ Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, (Haz: Semih Nafiz Tansu), Sebil Yay, İstanbul, 1996, s. 98-99; *Hâkimiyet-i Millîye*, 15 Şubat 1925; *KKK Arşivi*, 328-C-334.

⁴⁶ Fethi Tevetoglu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Yay, Ankara, 1988, s. 3-4.

(1919) tarihinde 58 yaşında, anne Firdevs Hanım ise 18 Mart 1969 tarihinde, 106 yaşında hayata veda etmiştir.

Eğitim ve öğretim hayatına İstanbul'da başlayan İsmail Hakkı Bey, ilk olarak Mahalle Mektebi'ne kaydolmuş, Mahalle mektebini bitirdikten sonra Paşakapısı ve Topkapı Rüştiyelerinde okumuş ve 1326 (1910) yılında Kuleli 'ye girmiştir. Buradan 27 Temmuz 1328'de (1912) teğmen rütbesiyle mezun olarak 10. Kolordu Komutanlığı emrine verilmiştir.⁴⁷

Piyade subayı olarak ordu saflarına katılan İsmail Hakkı Bey, Kolordu merkezi olan Erzincan'a ulaşmasından hemen sonra geğici olarak 10. Kolordu'ya bağlı 31. Fırka'nın emrine verilmiştir. İsmail Hakkı Bey'in Erzincan'da göreve başlamasından yaklaşık bir buğuk ay sonra, Balkan Savaşı'nın çıkması sonucunda gönüllü olarak savaş cephesine naklini yaptırmıştır.

25 Ekim 1912'de İsmail Hakkı Bey, Çatalca'da ve sonrasında Bolayır'da 10. Kolordu 30. Fırka emrine verilerek doğrudan muharebelere katılmıştır. Daha sonra 30. Fırka emrinde Gelibolu ve Bolayır'da Bulgarlar ile etin mücadelelere girmiştir. Tekçe, Balkan Savaşı sırasında Gelibolu'da iken Atatürk'ü ilk defa Genel Kurmay Birinci Őube Müdürü olarak tanımıştır. Balkan Harbi'nde Büyük Derbent civarında emrine verilen 100 kişilik bir kuvvet ile eşkıya takibinde bulunmuş ve eşkıyayı dağıtmakla görevlendirilmiştir. Komitacı eylemlerle tanışması burada olmuştur. 1913 yılı Aralık ayında Fırka terhisi için Gelibolu'ya dönmüş ve buradan terhis edilmiştir.

30 Mart 1330'da (1914) Sivas'a hareket emri almış ve Nisan ayında Sivas'a ulaşmıştır. Temmuz 1914'te genel seferberliğin ilanı üzerine Tedarik-i Vesait Nakliye Komisyonu'na aza tayin edilmiştir. Buradan Giresun civarındaki Karlıkaya mevkiine 10. Kolordu 36. Tümen ve 3. Kafkas Tümeninde görevlendirilmiştir. 17 Ekim 1914'te Karlıkaya'dan Doğu Cephesi'ne gönderilmiş ve 9 Aralık 1914'te Erzurum-Pasinler'de Kale Boğazı saldırılarını gerçekleştirmiştir. Sarıkamış muharebelerine katılmış ve sonrasında Cevizlik civarında eşkıya takibinde bulunmuştur. Fırkası lefv edilince 3. Kafkas Fırkası emrine verilmiştir. Buradan da kumandanlığını Deli Halit Paşa'nın (Karsalan) yaptığı 19. Fırka Erkan-ı Harbiye 1. Őubesine görevlendirilmiştir.⁴⁸

İsmail Hakkı Bey, Milli Mücadele yıllarındaki etin ve yoğun çalışma yaşamından dolayı özel hayatına gereken önemi verememiş ve uzun yıllar evlenmemiştir. Kesin tarihine nüfus kayıtlarında ulaşmamamıza rağmen, 1930'un sonlarına doğru Emine Samiye Hanımla evlenmiş ve bu evlilikten

⁴⁷ KKK Arşivi, 328-C-334, İsmail Hakkı Tekçe Dosyası.

⁴⁸ KKK Arşivi, 328-C-334, İsmail Hakkı Tekçe Dosyası.

Türkân isminde bir kızı olmuştur⁴⁹. Üsküdar'daki nüfus kayıtlarında, Emine Saniye'den boşanmış olduğunu, daha sonra da kendisinden oldukça küçük yaşta olan Fatma Behin Hanım ile evlendiğini görmekteyiz.⁵⁰

İsmail Hakkı Bey'in çocukluğu, babasının da asker olmasından dolayı katı disiplin ve kurallar yumağı çerçevesinde geçmiştir. Babası tarafından daha çocukken tam bir asker gibi yetiştirilen İsmail Hakkı Bey, çok disiplinli ve kurallara sonuna kadar bağlı titiz bir komutan olmuştur.⁵¹ Onun bu yönünü yedek subay olarak emrinde görev yapan Vahap Okay, hayranlık duyarak anlatmaktadır:

*"İsmail Hakkı Tekçe, Atatürk'ün yanında yetişmiş, onun disiplin ve gidişini yöntemine sindirmiş, ödünsüz bir asker. Tekçe, askeri disipline, talimatnameye gönül bağlamış ciddi bir komutan. Tekçe, komuta ettiği birliklerinde değil, Türk ordusunda adını duyurmuş bir komutandır"*⁵²

İsmail Hakkı Bey, oldukça düzenli ve kurallarla dolu bir yaşam anlayışına sahipti. Her sabah erken kalkmakta ve yürüyüşe çıkmakta, yolda rastladıklarını selamlamakta, selam vermeyenleri de çok sert bir şekilde uyarmaktaydı. Ancak bu kuralcılık yanında tedavisi mümkün olmayan bir hastalığı da getirmişti: Asabiyet hastalığı. Kendisini komitacı eylemlerin içine sokan ve sonuna kadar bağlı olduğu komutanı Halit Bey'den, onun da Yakup Cemil'den kaptığı bu hastalık bazen öyle bir hal almaktadır ki, iradesini kaybettirecek dereceye varmaktadır. 1936 yılı Nisan ayında Atatürk'ün güvenliğinden sorumlu Basri isimli bir polis memuruna selamlaşma hassasiyeti yüzünden ağır hakaretlerde bulunduğu ve tartakladığı, hatta polis memurunun bu darp olayından dolayı 15 gün istirahat raporu aldığı, ayrıca bu olay üzerine Ankara Emniyet Müdürlüğü ile küçük bir kriz yaşandığı tutanaklara geçmiştir.⁵³ İsmail Hakkı Bey'in o

⁴⁹ İsmail Hakkı Tekçe'nin Emekli Sandığı'ndaki dosyasında kızı Türkân Tekçe, 23.10.1976 tarihli dilekçesi ile babasından dolayı yetim aylığı istemektedir. Dilekçe üzerine Emekli Sandığı Ankara Nüfus Müdürlüğü'ne yazdığı 19.11.1976 tarih ve 20-4/92176-007 nolu yazısında; "Kütüğünüz İstasyon Mahallesi 74 hane 58 cilt 28 sahifede kayıtlı iken naklen İstanbul Şişli Nüfus Müdürlüğüne giden 1308 doğumlu İsmail Hakkı Tekçe'nin kızı 18.06.1940 doğumlu Türkân Tekçe'nin annesi Emine Samiye ile evlilik birliğinin bulunup bulunmadığının, var ise ölüm, boşanma gibi sebeplerden hangisi ile son bulduğunun ve ilgilinin halen hayatta olup olmadığının bildirilmesi" istenmiştir. Nüfus Müdürlüğü ise 23.1.1976 tarihli cevabi yazısında; "Ankara İstasyon Mahallesi 74 hane 58 cilt 28. sahifede kayıtlı İsmail Hakkı Tekçe'nin bu hanede kayıtlı Türkân Tekçe adında bir çocuğu yoktur" demektedir. Nüfus dairesindeki kütüklerde de Türkan Tekçe'nin ismi geçmemektedir. Ancak kendi ağzından birliğine verdiği "Terceme-i Hâl"inde Türkan Hanımın ismi kızı olarak geçmektedir (*KKK Arşivi*, 328-C-334, İsmail Hakkı Tekçe Dosyası).

⁵⁰ İsmail Hakkı Tekçe'nin nüfusu 1968 yılında Ankara'dan İstanbul'a Şişli Nüfus Müdürlüğü'ne nakledilmiştir.

⁵¹ *Cumburbaşkanlığı Muhafız Alayı Tarihiçesi*, Yay. Haz: Tertip Heyeti, yy, Ankara, 1985, s. 49-50.

⁵² Vahap Okay, *Anadolu Konuşuyor*, 3 üncü Kitap, İstanbul, 1986, s. 81.

⁵³ *BCA*, 030.10.88.582.5.

kuralcı, programcı ve korkutucu tarafının canlı şahitlerinden birisi de emrindeki askerlerinden Vehbi Koç'tur:

“Ankara’da Büyük Millet Meclisi 20 Nisan 1920’de açıldı⁵⁴... O sıralarda Mustafa Kemal Paşa’nın muhafız kumandanı da İsmail Hakkı Tekçe idi.

O kadar sözü geçen bir kumandanı ki, binbaşı olduğu halde general kadar hükmü vardı. Her dilediğinin yerine getirilmesini isterdi... Kumandan İsmail Hakkı Tekçe sonradan general oldu. Şimdi emeklidir. Hâlâ kendisini gördükçe korkarım”(abc).⁵⁵

Aşırı disiplin, kurallara istisnasız bağlılık ve programlı yaşam İsmail Hakkı Bey’in askeriye ve askerliği ne kadar sevdiğinin göstergeleridir. O emrinde olduğu komutana sonuna kadar itaatkâr ve bağlıdır; emrindekilerden de aynı davranış tarzını beklemektedir. Bütün bunlar onda çok sağlam bir ekipçilik ruhu doğurmuştur. Zaten onun bütün kariyerinde bu ekipçilik ruhu yatmaktadır. O kendi ekibiyle bütün meslek hayatı boyunca çok sıkı bir bağ kurmuş ve bu bağ emeklilikten sonra da devam etmiştir. Onun bu konudaki hassasiyetini anılarında zikreden emrindeki askerlerinden Zihni Sezer'dir:

“Sayın İsmail Hakkı Tekçe, emeklilik döneminde de eski muhafızları bir araya getirerek muhafızlık ruhunu idame ettirmeye çok çalıştı. İstanbul’daki eski muhafızları bir araya getirmek için her ayın dokuzunda bir toplantı tertip edilmesini eski emir subayı olan benden istedi. Bu toplantıları, sayın Tekçe’nin ölümüne kadar kesintisiz tertipleddim. Ölümünden sonra büyük bir boşluk husule geldi...”⁵⁶

İsmail Hakkı Bey, askerlik yaşamındaki titizliğini ve tavizsizliğini inkılâplar konusunda da devam ettirmiştir. O, özellikle harf devrimi konusunda asla taviz vermemektedir. Bu konuda emrindekileri de çok sert bir şekilde uarmakta; hatta tehdit etmektedir.⁵⁷ İsmail Hakkı Bey, aşırı disiplin ve temizlikle birlikte spora da çok düşkündü.⁵⁸ Zihni Sezer, komutanı için disiplin kadar sporun da aynı öneme sahip olduğunu söylemektedir: *“Komutanımın üzerinde durduğu şeyler şunlardı: Disiplin, spor, temizlik ve emir tekerarı”⁵⁹*

Futbola çok düşkündü. Özellikle futbol maçlarını hiç kaçırmazdı. Koyu Beşiktaşlı idi. Ancak, İsmail Hakkı Tekçe, futbol meraklısı olmasına rağmen, hiç futbol oynamamıştır. 1923 yılında Muhafız Gücü’nü kurmuş ve Muhafızgücü

⁵⁴ 23 Nisan olmalı.

⁵⁵ Vehbi Koç, *Hayat Hikâyesi*, İstanbul, 1983, s. 29-30.

⁵⁶ *Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Tarihiçesi*, age., s. 51-52.

⁵⁷ *Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Tarihiçesi*, age., s. 51.

⁵⁸ Koç, age., s. 30.

⁵⁹ *Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Tarihiçesi*, age., 49.

1927’de ve 1930’da Ankara şampiyonu olmuştur.⁶⁰ Emekli oluncaya kadar tenis oynamış, ata binmiş, bisiklet sürmüş ve kayak yapmıştır. Üzerinde ısrarla durduğu sporlar bisiklet ve biniciliktir. Muhafız Alayında binicilik, bisiklet, atletizm ve güreş takımlarını kurmuştu. Muhafız Alayı’na katılan her subay ilk olarak binicilik eğitimi alır ve her hafta tatbikat yapılırdı. Ayrıca, muntazam olarak av koşuları düzenlenir ve zamanın Başbakanı İsmet İnönü’de bu koşulara iştirak ederdi.⁶¹ Bisiklet sporu konusunda ise, sadece Muhafız Alayının bir faaliyeti olarak kalmamış, ülke çapında etkinlik göstermiştir. İsmail Hakkı Bey, her yıl Orta Anadolu illerini kapsayan bir bisiklet seyahati düzenlemiş, ortalama 1600 Km yol kat edilmiş ve bu seyahatler söz konusu illerde yerel ve ulusal gündemi oldukça meşgul etmiştir.⁶²

İsmail Hakkı Bey’in Komitacı Faaliyetleri

Birinci Gizli Görev: Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey’in Tutuklanması

Damat Ferit Anadolu hareketini olumlu karşılamıyor ve bu hareketin önünü alabilmek için Kuva-yı Milliye'nin dağıtılması buyruğundan başlayarak, telgraf haberleşmesinin engellenmesine, idari makamlara kendi adamlarını yerleştirmeye, Anadolu’ya tahkik heyetleri göndermeye ve Sivas Kongresi’ni zorla dağıtmaya varana kadar birçok eyleme girişmişti.⁶³ Damat Ferit, İstanbul’dan Anadolu hareketini engelleme faaliyetlerinde illerdeki yardımcılara yani yeni atadığı valilere güveniyordu. Bunların başında da Trabzon’daki sadık ve güvenilir adamı Vali Mehmet Galip Bey geliyordu.

Mehmet Galip Bey’in, Millî Mücadele karşıtı olan gruplarla ilişki kurduğu bilgileri Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa’ya geliyordu.⁶⁴ Üstelik resmi yazışmalarında Mustafa Kemal Paşa’ya da yanlış bilgiler aktarıyordu.⁶⁵ Bunların yanı sıra, İstanbul’la bölge halkının Mustafa Kemal Paşa ile hiçbir ilişkisi olmadığını, Padişaha ve hükümete sadakat içinde olduklarını bildiren telgraflar çekiyordu.⁶⁶ İstanbul’la haberleşmenin kesildiği kritik günlerde Trabzon Valisi’nin aykırı hareketleri Heyet-i Temsiliye’yi endişeye

⁶⁰ Hasan Pulur, *İsmail Hakkı Tekçe’nin Kısa Hayat Hikâyesi “Masal Sevmem”*, *Muhafız Atatürk’ü Anlatıyor*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 9-10.

⁶¹ *Cumburbaşkanlığı Muhafız Alayı Tarihçesi*, age., s. 42.

⁶² *Cumburbaşkanlığı Muhafız Alayı Tarihçesi*, age., s. 42-44.

⁶³ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, C: I-II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:381, Ankara, 1998, s. 488-500.

⁶⁴ Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C.II, TİB Yay, Ankara, 1965, s. 36-37

⁶⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C.I-II, TTK Yay, Ankara, 1989, s. 1207.

⁶⁶ Mesut Çapa, *Millî Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Trabzon Belediyesi Yay, Yay No:57, Trabzon, 1998, s. 88.

sürüklüyordu. 19 Eylül 1919 günü akşamı Mehmet Galip Bey'in her geçen gün artan muhalefeti ve alınması gereken askeri tedbirler konusunda, telgraf başında genişletilmiş bir Heyet-i Temsiliye toplantısı yapılmıştı.⁶⁷ Toplantıda alınan kararlar karşısında Kazım Karabekir Paşa tereddüt göstermişti.⁶⁸ Kazım Karabekir Paşa ile Valinin susturulamayacağını anlayan Mustafa Kemal Paşa, bu işi komitacı eylemlerle çözmeye karar verdi⁶⁹ ve Karabekir'i yok sayarak doğrudan Halit Bey (Karsıalan, Deli Halid Paşa) ile haberleşmeye başladı.⁷⁰

22 Eylül 1919 tarihli telgrafta Mustafa Kemal Paşa, Halit Bey'e valiyi susturma görevini verdi. Halit Bey, daha önce Teşkilât-ı Mahsusa'da çalışmış, Karakol Cemiyeti ile ilişki halinde olan meşhur bir komitacı idi. Savaşlarda olağanüstü cesaretinden dolayı 'Deli' lakabıyla anılan Yarbay Halit Bey, gerilla savaşlarındaki başarısından dolayı da Teşkilât-ı Mahsusa'ya kabul edilmişti. Kars, Ardahan ve Batum'u kurtarmak için Doğuya gitmiş, Yakup Cemil'in alayında savaşmış ve onun etkisinde kalmıştı.⁷¹ Yakup Cemil'in sınırlı karakterinden etkilenen Halit Bey, onun gibi gergin, kabına sığmayan, elinde silah, tenkide tahammülü olmayan ve patlamaya hazır bir tabanca gibiydi.⁷²

Karabekir, kendisinden habersizce Halit Bey'in devreye gireceğinden ve onun komitacı eylemlerinden şüphelenip valiyi sessiz sedasız Erzurum'a getirtmeye karar verdi. Karabekir'in planladığı çözüm, valiyi sessiz sedasız Trabzon'dan ayrılmaya ikna etmektir. Karabekir'in taktiği her nasıl olursa olsun Albay Rüştü aracılığıyla valiyi Erzurum'a getirtmektir. Fakat valinin onuru kırılmayacaktı ve tutuklanmayacaktı. Bu amaçla Albay Rüştü Bey ve Kurmayı Refik Bey'le valiyi Erzurum'a davet eden bir mektup gönderdi.⁷³

Rüştü Bey, Vali Mehmet Galip Bey ile 24 Eylül 1919 sabahı Ardası Kasabası'nda buluşarak Kâzım Karabekir Paşa'nın Gümüşhane'ye

⁶⁷ Feridun Kandemir, "Mustafa Kemal Paşa ile Kâzım Karabekir Paşa Arasındaki İlk Görüşme", *Tarih Konuşuyor*, C.:6, S.35, Aralık 1966, s. 2876.

⁶⁸ Kâzım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Yüce Yay, İstanbul, 1990, s. 261-262.

⁶⁹ Mustafa Kemal Paşa, daha önce Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında birlikte savaşmış Teşkilât-ı Mahsusacıların komitacı yöntemlerine güveniyordu ve başı sıkışınca hep onlara başvuruyordu. Daha önce Halit Bey aracılığıyla Erzurum Kongresi sonrası ortaya çıkan muhalefet susturulmuş ve Ali Galip Olayı'nda da Halit Bey'in yardımları görülmüştü. Halit Bey'in emri altında çalışan Ebulhindili Cafer anlarında Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine Ali Galip'i ortadan kaldırmak için Harput'a hareket ettiğini fakat daha sonra Mustafa Kemal Paşa'dan gelen bir mektupla geri döndüğünü söylemektedir (Hasene Ilgaz ve Ali Birinci, "Teşkilat-ı Mahsusa Günleri, Ebulhindili Cafer Bey", *Türk Yurdu*, C:2, S:165, Mayıs-Haziran 2001, s. 44.

⁷⁰ Atatürk, *age.*, s. 214.

⁷¹ Cemal Kutay, *Ali Çetinkaya-Halit Paşa Vuruşması*, İstanbul, 1996, s. 129, 210.

⁷² Sadi Borak, *İktidar Koltuğundan İdam Sehpasına*, İstanbul Kitabevi, Yayın No:21, İstanbul, 1962, s. 225.

⁷³ Karabekir, *age.*, s. 260.

gelemeyeceğini, kendisini Erzurum'da beklediğini söyledi ve mektubu verdi. Vali Erzurum'da nasıl bir durumla karşılaşacağını kestiremediği için daveti reddetti ve Trabzon'a dönmeye karar verdi.⁷⁴ Gelişmeleri yakından takip eden Halit Bey, Kâzım Karabekir Paşa'dan harekete geçmesi için emir almadan, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı özel görev ve yetki ile Vali Trabzon'a dönmeden hemen işe koyuldu. İsmail Hakkı Bey, valiyi tutuklama emrinin kendisine verildiğini söyleyerek olayların gelişimini anlatmaktadır:

"24 Eylül 1919 sabahı Trabzon valisi Galip Bey, Ardasa'ya gelmişti. Valinin yanında altı kişilik bir mubafızı olduğu gibi, kaça jandarma komutanına da emir vererek, on beş yirmi jandarma ile kaymakamlık binasını emniyete almıştı. Ben, bölüğümle evvela, baskın şeklinde, sessizce jandarmaları silahtan tecrit ederek oradan uzaklaştırdım. Sonra da şoförün yanına giderek otomobili bozmasını söyledim. Zavallı şoför:

- Yapamam efendim! dedi.

Yavaşça tabancayı göstererek:

- Bu milli bir vazifedir. Ya yaparsın, ya da kurşunu yersin!... dedim.

Biraz düşündü, etrafına bakındı, işin şakası olmadığını anlayınca motorun altına yatarak emrimi yapmaya mecbur oldu. Vali Bey, 24/25 gecesini Gümüşhane'de geçirecek ve Karabekir Paşa'yla da buluşacaktı. Hareket saati gelmişti. Otomobilin bozulduğunu öğrenince telgrafhaneye koşup Erzurum'la uzun uzun konuştu. Ben de o zamana kadar kendisini götürülecek bir araç aramaktaydım. Nihayet farları olmayan bir kamyonet bulabildim. Vali Bey'i zorla içine koyarak hareket ettim. İki çamurluk üzerine birer er oturtmuş, tüfeklerin harbisini çıkararak pamuk sardırması, motor yağına batırarak ateşlemiştim ve onun ışığında Kopdağ'ın aşarak valiyi Erzurum'a getirdim. Adam hayatından endişe içindeydi. Kendisine her türlü şeref ve haysiyetinin korunacağını, milli harekete karşı oynadığı rolün buna sebep olduğunu anlatıyordum. Bu durum karşısında biraz sakinleşmişti".⁷⁵

Kâzım Karabekir Paşa, 26 Eylül gecesini tutuklu olarak Erzurum'a gelen Valiyi çok iyi karşıladı. Kendisine yapılan kötü muameleden dolayı oldukça korkan Vali de kendisinin Kuva-yı Milliye taraftarı olduğunu, İstanbul Hükümeti aleyhine kendisinin de telgraf çekeceğini söyledi. Hatta Karabekir'i inandırmak için, Sadrazamın iktidardan çekilmesini isteyen bir müsvette yazarak imzaladı. Karabekir'i ikna eden Vali İstanbul'a gitti.

⁷⁴ Karabekir, *age.*, s. 261.

⁷⁵ İsmail Hakkı Tekçe, "Hayatımın En Mes'ut Anı", *Hayat Tarih Mecmuası*, Ağustos 1972, s. 25-28.

İkinci Gizli Görevlendirme: Mustafa Kemal Paşa'nın Komitacı Muhafız Talebi ve Refakat Subaylığı

Ülkede asayişin alabildiğince bozulduğu, iç isyanların ve ayaklanmaların arttığı, Çerkez Ethem'in tehdit olarak algılanmaya başladığı sırada Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa şahsi muhafız ihtiyacı hissetmiş ve 8 Aralık 1919 tarihinde Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya "Zata Mahsustur" kaydı ile bir telgraf göndermişti. Telgrafta içinde bulunulan durum anlatılarak, "şeddüta'bi ve cüretkâr ve icabında kabhâr olan" bir muhafıza, daha açık bir ifadeyle komitacı bir muhafıza ihtiyaç hissedildiği, bu ihtiyacın giderilmesi için de Karabekir'e bağlı görev yapan ve belirtilen vasıflara sahip Miralay Halid Bey'in nezdine gönderilmesi talebi yer alıyordu:

"Bu bölgede hasis ihtiraslarını, menâfi-i müştereke-i âliyye tercih eden türedilerin harekât ve fiiliyatı umumi vaziyetimizi işgal edecek bir mertebeye vasıl oluyor. Gerçi esbab ve vesâit-i mukabele mevcuttur. Ancak, şedidüta'bi (tabiatı şiddete uygun), cüretkâr ve icabında kabhâr olan bir arkadaşına şahsen ihtiyacım his olunur derecededir. Bu arkadaşın ordu-yu devletinizde mühim hizmetler ifa etmekte olan Miralay Halid Bey olabileceğini ümit ediyorum. Mirî mumaileybin burada iktidar ve şöbreti ile mütenasib bir vazife ile vaziyet sahibi edilmek üzere refâkatı acizâneme gönderilmesine muvâfakat-ı devletlerini hassâten reca ederim (pba)".⁷⁶

Halit Bey'in talep edilmesi, Ermeni harekâtında zaaf meydana getireceği gerekçesiyle Karabekir tarafından kabul edilmemiş, bunun üzerine Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, yine Karabekir Paşa'yı devre dışı bırakmış ve Miralay Halid Bey ile bizzat yazışarak bu ihtiyacı giderme yolunu seçmiştir. Halit Bey, fırkasında görev yapan Üsteğmen İsmail Hakkı Bey'in istenen vasıflara uygun olduğunu ve kendisini görevlendirdiğini bildirmiştir. İsmail Hakkı Bey söz konusu görevlendirmeye anılarında şöyle değinmektedir:

"Ardahan'da 8. Alayın 2. Bölük kumandanydım. Tümen kumandanı Halit Bey bir gün beni çağırır ve Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı bir yazıyı bana gösterdi. Bu yazıda, benim bazı vasıflarımdan bahsediyordu. Yazıyı okuyup bitirdikten sonra bana 'Mustafa Kemal Paşa'nın yanına refakat subayı olarak gidiyorsun' dedi. 'Bölüğü teslim et!' 'Baş üstüne' dedim ve alayla ilişigimi keserek yola çıktım".⁷⁷

Karabekir yazışmaları ve görevlendirmeyi öğrendiğinde durumdan oldukça rahatsızlık duymuş ve bu rahatsızlığını anılarında dile getirmiştir:

⁷⁶ Feridun Kandemir, *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*, İstanbul, (yt), 1966, s. 188.

⁷⁷ Pulur, *age.*, s. 12.

“Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa, imzasıyla 9. Fırka kumandanı Halit Beye şifre geldiğini ve Halit Bey’in de cevap verdiğini haber aldım. Teğmen İsmail Hakkı Efendi birkaç ay önce bana haber verilmeden Kemal Paşa tarafından Halit Bey’den fedai subay olarak istenmiş, Halit Bey de yine benden habersiz izni göstererek bu zabiti göndermişti. İstanbul’un işgaline kadar İstanbul’da kalmış olan bu subayın harcırahının ve birliğinde kalan alacaklarının gönderilmesi hususunda Mustafa Kemal Paşa şifre ile Halit Bey’e emir veriyordu... Mustafa Kemal Paşa daha Sivas’ta iken Halit Bey ile muhabere etmeyeceğine namusu üzerine söz vermişti. Biri Heyet-i Temsilîye diğeri de Büyük Millet Meclisi Reisi imzasıyla devam eden haberleşmelerine teessüfle hayret etmemek mümkün değil(abç)”.⁷⁸

Karabekir, kendisinin yok sayılması hususunu yalnızca anılarında şikayet etmekle kalmamış bu konuda bizzat Mustafa Kemal Paşa’ya ve Genel Kurmay Başkanlığı’na da yazmıştı. Mustafa Kemal Paşa’ya 29 Nisan 1920 tarihinde çektiği telgrafta, İsmail Hakkı Bey’in görevlendirilmesiyle ilgili sitemlerini, komitacı faaliyetler ve Halit Bey hakkındaki endişelerini iletmektedir:

“..İsmail Hakkı Efendi’nin de suret ve maksad-ı seyabati ve Halit Bey’le olan ilk temas ve rabitasının şekli ve bundaki müessiratı teferruatıyla öğrenmiş idim. Hatırnişan-ı devletleridir ki, madum makamatla muharebenin muayyen olan mahzurlarından dolayı Halit Beye malûmat-ı âcizî haricinde evamir ita buyurulmamasını zât-ı âmilerinden mükerreren istirham eylemiş idim... Pek sevdiğim Halit Bey’in şayân-ı takdir birçok evsafi olmakla beraber gerek madun ve mafenkleri ve gerekse ahali arasında komitacılık ile şöbretleri vardır ki hali hazır kumandanlarımızı ve tesaniid düsturuna dayanan saf-yi müşterek usulümüzü bu gibi şaibelerden mutlaka uzak bulundurmağa vatani bir mecburiyet vardır (abç)”.⁷⁹

Mustafa Kemal Paşa, 29 Nisan’da yazdığı cevapta böyle bir görevlendirmenin daha önceden planlanmadığını, İsmail Hakkı Bey’in de İstanbul’un işgali üzerine mecburiyetten Ankara’ya geldiğini, gerekiyorsa İsmail Hakkı Beyin iade edileceğini söyleyerek Karabekir Paşa’nın gönlünü almaya çalışmıştı.⁸⁰ Komitacılık mevzu ve İsmail Hakkı Bey’in görevlendirilmesi ile ilgili olan Karabekir Paşa-Mustafa Kemal Paşa krizi böylece kapanır. Nihayetinde İsmail Hakkı Bey, birliğinden ayrılarak Ankara’ya gitmek üzere hareket etmiştir. Ancak Trabzon’da Halit Bey tarafından kendisine Ankara’ya

⁷⁸ Karabekir, *age.*, s. 649-650.

⁷⁹ Karabekir, *age.*, s. 650-651.

⁸⁰ Karabekir, *age.*, s. 651.

gitmeden önce bir başka görev verilir. Bu gizli bir görevdir. O da bu gizli görev için İstanbul'a gider. Verilen görev Eski Dâhiliye Vekili ve Peyâm-ı Sabah Başyazarı Ali Kemal Bey'i susturmaktır.⁸¹

Üçüncü Gizli Görev: Ali Kemal'in Susturulması

Damat Ferit tarafından kışkırtılan İstanbul Basını, Anadolu'daki direniş hareketlerini ve Mustafa Kemal Paşa'yı acımasızca eleştiriyor ve hakarete varan yazılar yayınlıyordu. Bunların başında da Peyâm-ı Sabah başyazarı eski Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey ve Alemdar Başyazarı Refi Cevat geliyordu. Bunlardan Ali Kemal Peyâm-ı Sabah gazetesinde Anadolu'daki milli hareketi bir İttihad ve Terakki ayaklanması gibi göstererek, Mustafa Kemal Paşa ve Kuva-yı Milliyecilere her türlü hakareti yağdırmakta idi.⁸² Artık Ali Kemal'in de susturulması gerekiyordu. Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey gibi Ali Kemal Bey'i de susturma görevi bizzat Halit Bey tarafından İsmail Hakkı Bey'e verilmişti.⁸³ Ancak bazı istenmeyen olaylar yüzünden Ali Kemal susturulamamıştır. İsmail Hakkı Bey anılarında, gizli görevin başarılmasının talihsiz bir tesadüften kaynaklandığını söylemektedir:

“İşte ben bu baykuşu susturmak, ortadan kaldırmak için, emir subayı olan arkadaşımınla beraber İstanbul'a kadar gelmişim. Bir müddet kalabalık içerisinde yürüyerek etrafı tetkik edecek, sonra Ali Kemal'i arayacak ve bir pusuya düşürmek fırsatını gözetleyecektim.

Aksi tesadüfe bakınız ki, o zaman Eminönü'nde meşhur muhallebici Hacı Recep'in önüne gelmişim ki, bir kısım adamlarıyla Trabzon valisi olan Galip Bey'le göz göze gelmeyeyim mi? Evvela adam beni sivil görünce şaşaladı, fakat benim de onu görmekten o an heyecanımdan anlamış olmalı ki, yanındakilere bir şeyler söyledi.

Ve hemen:

- Polis! Polis! diye bağurmaya başladılar.

Arkadaşım:

- Aman İsmail Hakkı kaç, herif seni tanıdı, tutturacak!... dedi.

Ben kalabalığa karışırken:

- Bu tarafa gitti, o olmalı, gibi sesler duyuyordum.

Belli etmemeye çalışarak kendimi Yenicami avlusundaki satıcıların arasına attıktan sonra Mısır Çarşısı yoluyla kaçmayı başardım. Daha sonra Üsküdar'a geçerek takiplerden kurtulmak için yeni vazifeme katılmak zorunda kaldım.

⁸¹ “General İsmail Hakkı Tekçe'nin Anıları”, *Günaydın*, 11 Kasım 1977.

⁸² *Peyâm-ı Sabah*, 7, 28, 30 Mayıs 1920.

⁸³ Tekçe, *age.*, s. 25,28.

*Çünkü İstanbul zabitası, büyük bir alarm halinde, beni aramaya koyulmuştu. İşte 1922'de Nureddin Paşa'nın İzmir'de linç ettirdiği bu adam, iki yıl evvel benim elimden böyle kurtulmuştu”.*⁸⁴

İsmail Hakkı Bey, Karakol Cemiyeti aracılığıyla Anadolu'ya geçer ve Ankara'ya ulaşır. 17 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde muhafızlık görevine başlar.⁸⁵

Dördüncü Gizli Görev: Yahya Kâhya'nın Susturulması

Yahya Kâhya, Meşrutiyetin ilanından sonra sivrilen ve Trabzon'daki olaylarda hep varlığını hissettirmiş bir komitacı idi.⁸⁶ Balkan Savaşı'na ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmış; Balkan Savaşı'ndaki cesareti ve kahramanlıkları nedeniyle Teşkilât-ı Mahsusa'ya kabul edilmişti. Buradaki başarılarından dolayı Padişah ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından mükâfatlandırılmış ve İttihad ve Terakki'nin vazgeçilmez komitacılarından olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'nda Yakup Cemil'in emri altında Sarıkamış'ta ve Çanakkale'de savaşmıştı. Trabzon ile İstanbul arasındaki Osmanlı liman idarelerinde motorlarla silah taşınması görevinde bulunmuştu.⁸⁷ Çanakkale Savaşı'ndaki kahramanlıkları ve hizmetleri uzun süre hafızalarda kalmıştı.⁸⁸

Milli Mücadele'nin liderliğini konusunda Enver Paşa-Mustafa Kemal Paşa mücadelesinde Yahya Kâhya Enver Paşa tarafını tutmuş ve onun adeta Doğu Karadeniz'deki vekillliğini üstlenmişti.⁸⁹ 1921 yılına geldiğimizde Yahya Kâhya, bütün hazırlıklarını tamamlamış, Enver Paşa'yı beklemekteydi.⁹⁰

Asker kaçakları ve mahkûmlardan oluşturduğu 300 kişilik çeteye dayanarak, hükümet içinde hükümet gibi davranmaya başlamıştı. İsteddiği vergiyi koymakta, istediği kadar vergi almakta, herkese istediğini yaptırmaktaydı. Özellikle Mustafa Suphi'yi öldürdükten sonra iyice önü alınmaz bir hal almıştı. Bütün gücünü Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden ve Meclis'teki İttihatçılardan alıyordu.⁹¹

Yahya Kâhya'nın faaliyetleri ve Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçme planları yapması Ankara'yı ve Kazım Karabekir Paşa'yı endişeye sürüklemişti. Yahya Kâhya'yı etkisiz hale getirmek için Karabekir Paşa, otoriter bir subay olan

⁸⁴ Tekçe, *age.*, s. 28.

⁸⁵ *Günaydın*, 13 Kasım 1977.

⁸⁶ Kutay, Cemal, *Tarih Sohbetleri -8*, İstanbul, Mayıs 1968, s. 205.

⁸⁷ Kutay, *age.*, s. 205.

⁸⁸ TBMM, CZ, C:20, Ankara, 1959, s. 295.

⁸⁹ Aydemir, *age.*, s. 601.

⁹⁰ Ebubekir H. Tepeyran, *Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yay, İstanbul, 1982, s. 106.

⁹¹ Eric J. Zürcher, *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, Bağlam Yay, İstanbul, 1987, s. 230.

Kurmay Albay Sami Sabit Bey'i (Karaman) Trabzon 13. Tümen Komutanlığına gönderdi. Sabit Bey kısa zamanda Trabzon'da hâkimiyeti sağladı ve Yahya Kâhya'yı yargılanmak üzere Sivas Bidayet Mahkemesi'ne gönderdi. Fakat Kâhya, mahkemeden beraat etti ve tekrar Trabzon'a döndü. Sivas Bidayet Mahkemesi'ndeki yargılamadan hiçbir ders almayan Yahya Kâhya, yine eski hayatına devam etmekteydi. Zamanın istihbarat memuru Feridun Bey (Kandemir) ve Tümen Komutanı Sami Sabit Bey'in anlattıklarına göre, eskisine göre daha şımarık ve daha kabına sığmaz bir halde etraftakilere “*Sanki bütün bu işlerde ben tek başıma idim. Daba üstüme varrılarsa her şeyi olduğu gibi ortaya dökerim*” tarzında tehditleri savurmakta, çok çabuk sinirlenmekte ve yanındakilere küfürler etmekteydi.⁹² Fakat Ankara'nın bu tarihlerde Trabzon'a müdahale etmek gibi bir lüksü yoktu. Çünkü bu tarihlerde herkes sakin bir şekilde Büyük Taarruzu bekliyordu.

Bu sırada bölgedeki siyasi havayı gerginleştiren, o sakin ortama son veren bir olay meydana geldi: Yahya Kâhya, 3 Temmuz günü akşamı Soğuksu'ya giderken bir suikasta kurban gitmişti.⁹³ *İstikbal*'in naklettiğine göre olay şöyle gerçekleşmişti: Yahya Kâhya beraberinde misafiri Sivas Sanayi Mektebi Mızıka Muallimi İstanbullu İzzet Bey, şoförü ve uşağı olduğu halde, akşamüzeri, otomobiliyle Soğuksu'ya giderken Hacı Kaşif Efendi semtinde, yolun sık ormanlarla çevrili olduğu bir yerde, pusu kuran üç kişi tarafından suikasta uğradı. Otomobilin önüne çıkan bir kişi şoföre ateş ederken, yolun kenarına saklanan iki kişi de arkadakilere ateş ediyorlardı. Şoförün vurulmasıyla birlikte kendisini otomobilin dışına atan Yahya Kâhya bir tanesi başından olmak üzere toplam dokuz kurşun yarası almış ve hayatını orada kaybetmişti. Şoför ve İzzet Bey de birçok yerlerinden aldıkları kurşun yaralarıyla, hemen orada ölmüşlerdi. Şoförün yanında oturan Yahya Kâhya'nın hizmetkârı Mustafa, kendisini otomobilden dışarı atmış ve arkasındaki kurşun yağmuruna rağmen kaçmayı başarmıştı. Katiller, havanın gündüz ve şehir kenarındaki yolun işlek olmasına rağmen korku ve telaş göstermemişler, son kurşunlarını da cesetlerin üzerine boşaltmışlar ve Hacı Kaşif Semtine doğru kaçmışlardı. Onları gören birçok kimse tiplerini ve kıyafetlerini tarif etmişlerdi.⁹⁴

Cinayetten hemen sonra polis soruşturmalara başlamış ve birçok kişiyi sorguya çekmişti.⁹⁵ Ancak hiçbir neticeye ulaşamamıştı. Halk arasında Trabzon Fırka Kumandanı ve askerler suçlanıyordu.⁹⁶ Bunun üzerine Meclis olayı

⁹² Kandemir, *age.*, s. 184-186; Sami Sabit Karaman, *İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa, Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922*, yy, Ankara, 1949, s. 144.

⁹³ Tepeyran, *age.*, s. 124.

⁹⁴ *İstikbal*, 5 Temmuz 1922; *Vakit*, 14 Temmuz 1922; *Afaksöz*, 22 Temmuz 1922.

⁹⁵ *İstikbal*, 6 Temmuz 1922.

⁹⁶ Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, İstanbul, 1961, s. 298-299.

soruşturmak için 18 Temmuz 1922'de Trabzon'a bir Tahkik Heyeti göndermeye karar verdi.⁹⁷ Bursa Mebusu Mustafa Fehmi Bey (Gerçeker) başkanlığındaki Tahkik Heyeti'nde Elaziz Mebusu Naci Bey, Adana Mebusu Muhtar Bey (Damar Arıkoğlu) ile Adliye Vekâleti'ni temsilen Sicil Müdürü Hami Bey ve Dahiliye Vekâletinden Birinci Sınıf Mülkiye Müfettişi Kemal Bey görevlendirildiler.⁹⁸ 12 Eylül 1922'de çalışmalarını tamamlayan Tahkik Heyeti Trabzon'daki çalışmaları sonucunda olayı aydınlatacak, failleri ortaya çıkaracak hiçbir sonuca ulaşmamıştı. Heyet, fazla ayrıntılı olmayan, yalnızca cinayet hakkında söylentilerden ibaret olan bir rapor hazırlamış ve 17 Eylül 1922 tarihinde Trabzon'dan ayrılmıştır.⁹⁹

Tahkik Heyetince hazırlanan raporda katillerin üç kişi olduğu belirtildikten sonra cinayetin faileri konusunda kamuoyundaki farklı görüşler ortaya konmuştu. Bunlardan askerlerin iddiasına göre, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin eski Heyet-i Merkeziye üyelerinin bu cinayeti işlettiği ve olayı askerlerin üzerine yani Sami Sabit Bey'in üzerine yıkmak istediği idi. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin eski Heyet-i Merkeziye üyeleri ise, olayı askeriyenin yaptırdığı ve cinayeti korkutmak yoluyla kapatmak istedikleri, olayı gören tanıkların ise askerlerden korktukları için konuşmadıklarını iddia etmekteydiler. Ayrıca bunun Bolşevik veya Ermeni intikamıyla ilgili olduğunu düşünenler de olmuştu. Bunun yanında daha birçok spekülasyon vardı. Bunlardan Hazım Bey, cinayetin ilk duyulduğu zaman birçok kimsenin Mustafa Suphi ve arkadaşlarını denizde boğarak öldüren Yahya Kâhya'dan Rusların intikam almak için para ile yaptırdığı kanaatinde olduğunu söylemektedir.¹⁰⁰ Olayın canlı şahitlerinden Rahmi Apak da aynı kanaattedir.¹⁰¹ Aynı kanaatte olan Trabzon Mebusu Hafız Mehmet Bey'in Hazım Bey'e anlattığına göre, Mustafa Suphi'nin babası Ali Rıza Bey ile Topal Osman yakın arkadaşmış. Topal Osman o yüzden Yahya Kâhya'ya uzun süredir dış biliyormuş.¹⁰² Zamanın istihbarat müdürü Feridun Kandemir ve Sadi Borak da Yahya Kâhya'yı Osman Ağa'nın öldürdüğünü iddia etmişlerdir.¹⁰³

Yahya Kâhya cinayeti uzun süre esrarını korumuştur. Bütün şüpheler Topal Osman Ağa üzerinde toplanmıştı; ancak herhangi bir delil de bulunamamıştı. Olaydan elli beş yıl sonra yayınlanan anılarda cinayeti işleyenin Topal Osman

⁹⁷ BCA, 030.18.01/05.20.7; TBMM *Gizli Celse Zabıtları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, s. 546.

⁹⁸ *İstikbal*, 23 Temmuz 1922.

⁹⁹ TBMM, CZ, s. 165; bkz: İsmail Akbal, *Trabzon'da Mubalefe*, Serander Yay, Trabzon, 2008.

¹⁰⁰ Tepeyran, *age.*, s. 125.

¹⁰¹ Apak, *age.*, s. 259-260.

¹⁰² Tepeyran, *age.*, s. 126.

¹⁰³ Kandemir, *age.*, s. 43; Borak, *age.*, s. 208.

Ağa olmadığı, İsmail Hakkı Bey (Tekçe) olduğu ortaya çıkmıştır. İsmail Hakkı Bey cinayeti işleyenin kendisi olduğunu anılarında açıkça itiraf etmektedir:

“Tümen komutanı Sami Sabit Bey, Trabzon'a hakim olarak sükunu sağladıktan sonra Kâhya'yı tutuklayarak Sivas'a göndermiş, fakat Kâhya türlü tesirler altında serbest bırakılmış, tekrar Trabzon'a dönmüştü. Bir süre burada uslu uslu duran Kâhya, yeniden eski oyunlara kalkınca, Giresunlu Osman Ağa'nın iki fedaisini yanına alarak onun da hesabının görülmesi bana düştü. Trabzon'a ani gelişim Tümen komutanını şaşırtmıştı. Beni çağırarak ne için geldiğimi sordular. 'Biraz deniz havası almak, eski birliğimle ilişkiyi kesmek üzere geldiğimi' söyledim. İnanır göründüler. Ben ise Yahya Kâhya'yı inceliyor ve takip ediyordum. Adamların Polathane'de (Akçaabat) benim talimatımı bekliyordular. Nihayet Soğuksu'ya gidip geldiğini tespit ederek adamlarımla pusula kurup işini bitirdik. Sami Sabit Bey, yayınladığı küçük eserinde adımı vermeyerek bir üst teğmen ve iki Giresunludan bahseder, olaydan sonra ortadan kaybolmamıza hayret ettiğini açıklar(abc)”.¹⁰⁴

Sami Sabit Bey, anılarında doğrudan isim vermeden İsmail Hakkı Bey'in bu cinayeti işlediğine dair imada bulunmakta ve onu da Müdafaa-i Hukukçuların kiraladığını ima etmektedir. Fakat bu bağlantıyı nasıl kurduğunu açıklamamaktadır.¹⁰⁵

Son Görev: Topal Osman ve Çetesinin Etkisiz Hale Getirilmesi

Lozan müzakerelerinden üç hafta sonra, 27 Mart 1923 Salı gecesinde, İkinci Grup önderlerinden Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, birdenbire ortalıktan kaybolmuştu. İkinci Grubun önderlerinden olan Ali Şükrü Bey'in ortalıktan kaybolduğu haberi Mecliste şok etkisi yaratmıştı. Ali Şükrü Bey iki gün geçmesine rağmen hala bulunamamıştı ve nerede olduğuna dair herhangi bir ipucu da elde edilememişti. Olay hemen Meclis kürsüsüne taşınmış ve Ali Şükrü Bey'in siyasi bir saldırıya uğramış olabileceği değerlendirilmeleri yapılmaya başlamıştı. 29 Mart 1923 günü Meclis kürsüsünden ilk sözü alan Hüseyin Avni Bey (Ulaş) oldukça ateşli bir konuşma yapmış ve Ali Şükrü Bey'in siyasi bir saldırıya maruz kalmış olabileceği ihtimali üzerinde durmuştu.¹⁰⁶

Hüseyin Avni Bey'in konuşması ile meclisin zaten gergin olan havası daha da gerilmişti.¹⁰⁷ Üstelik Ziya Hurşit gibi daha birçok mebus da bu olayı Yahya Kâhya'nın öldürülmesiyle ilişkilendirmişti.¹⁰⁸ Kamuoyu ise, cinayeti İttihad ve

¹⁰⁴ *Günaydın*, 4 Aralık 1977.

¹⁰⁵ Karaman, *age.*, s. 147.

¹⁰⁶ TBMM, CZ, s. 227.

¹⁰⁷ Ali Fuat Cebesoy, *Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıratı*, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1957, s. 296.

¹⁰⁸ Kandemir, *age.*, s. 107.

Terakki'nin gazeteci cinayetlerine, Hasan Fehmi, Ahmet Samim gibi muhalif gazetecileri öldürme geleneğine, açıkçası komitacı eylemlerine bağlamaktaydı. Bu arada muhalif basın da olayı iyice parmağına dolamıştı. Özellikle Hüseyin Cahit (Yalçın) hükümete yaylım ateşi açıyor, hatta peşin hükümler veriyordu.¹⁰⁹ Ali Şükrü Bey'i son görenlerden biri de Enver Behnan Şapolyo idi. Şapolyo, Ali Şükrü Bey'i Topal Osman Ağa'nın adamı Mustafa Kaptan ile gördüğünü söyleyince gözler Osman Ağa'nın üzerine çevrilmişti.¹¹⁰ Bütün şüpheleri üzerinde toplayan Topal Osman Ağa'nın adamı Mustafa Kaptan yapılan sorgulamasında, Salı günü akşamı Ali Şükrü Bey ile birlikte yürüdüklerini ve Osman Ağa'nın evine gittiklerini, fakat Osman Ağa'yı evde bulamayınca oradan ayrıldıklarını ve bir daha kendisini görmediğini söylemiştir.¹¹¹ Soruşturma devam ediyordu. Bütün deliller şüpheli olarak Topal Osman Ağa'yı işaret ediyordu. Bu yüzden araştırmalar Osman Ağa'nın evinin etrafında yoğunlaşmıştı. Soruşturmayı yürüten Jandarma Teğmen Kemal Bey, Ali Şükrü Bey'in cesedine, uzun araştırmalar sonucunda Topal Osman'ın evinin 500 metre yakınında, Gökdere mevkiinde tesadüfen ulaşmıştı. Ceset daha sonra Mühye Köyü'ne götürüldü. Cesetten anlaşıldığına göre ayakları ip ile bağlanmış ve kafasına sert bir cisimle vurulmuştu. Ayrıca cesedin elinde sandalye hasırları ve boğazında iki adet ip vardı.¹¹² Elde edilen deliller ve tutukluların ifadeleri neticesinde cinayet şöyle gerçekleşmişti: Mustafa Kaptan, Ali Şükrü Bey'i kahvehaneden dışarı çağırması ve kendisine Topal Osman Ağa'nın çok hasta olduğunu ve kendisiyle görüşmek istediğini söylemişti. Bunun üzerine Ali Şükrü Bey ile birlikte Topal Osman Ağa'nın evine gitmişler ve ikram edilen kahveyi içerken arkadan gelen iki kişi ellerindeki iplerle onu boğmuşlardı. Daha sonra cesedi bir sandığa koyarak kağına atmışlar ve Ayrancı'daki Papazın Bağı denen bir araziye gömmüşlerdi.¹¹³

Cinayeti Topal Osman Ağa'nın işlediği kesinleşince Mustafa Kemal Paşa Muhafız Birliği Komutanı İsmail Hakkı Bey'i gizlice yanına çağırarak Topal Osman Ağa'yı ölü ya da diri ele geçirmesi için kesin emir verdi.¹¹⁴ İsmail Hakkı Bey yaptığı araştırma sonucunda Topal Osman Ağa'nın Ayrancı Bağları'nda Papazın Bağı denen bir yerde bulunduğunu, yanında yüz kadar adamıyla teslim olmaya niyetli olmadığını ve savunma tedbirleri almış olduğunu tespit etti. Topal Osman Ağa'nın bulunduğu yer Çankaya'ya hakim bir yer olduğu için

¹⁰⁹ Borak, *age.*, s. 203.

¹¹⁰ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara, 1969, s. 203-204; *İstikbal*, 14 Nisan 1923.

¹¹¹ *İstikbal*, 8 Nisan 1923.

¹¹² *İstikbal*, 8 Nisan 192.

¹¹³ *İstikbal*, 14 Nisan 1923.

¹¹⁴ Kılıç Ali, *Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor*, Sel Yay, İstanbul, 1955, s. 92.

zorunlu olarak bazı tedbirlerin alınması da öngörüldü. Çünkü Topal Osman Ağa, üzerine asker gönderen Mustafa Kemal Paşa'ya da kızgındır ve köşke saldırması ihtimal dâhilindedir.¹¹⁵ Mustafa Kemal Paşa, eşi Latife Hanım ve Yaveri Salih Bey aileleriyle birlikte istasyondaki Kalem-i Mahsusa'nın bulunduğu eski Karargâh binasına götürüldüler. Mustafa Kemal Paşa'nın köşkü terk etmesi çok yerinde bir karar olmuştur; çünkü aynı gün akşamı Topal Osman Ağa köşkü basmış ve köşkün üst katını kurşunlarla delik deşik etmiştir.¹¹⁶

1/2 Nisan 1923 gecesi İsmail Hakkı Bey, yarım saat süren bir çarpışma sonrasında 12 adamı ile birlikte Topal Osman Ağayı öldürmüş ve olay böylece sona ermiştir.¹¹⁷ Teslim alınanlar da bir süre tutuklu kaldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle terhis edilerek Giresun'a gönderilmişlerdir.¹¹⁸ İsmail Hakkı Bey, anlarında yaşanmamış bazı sözleri de katarak cinayeti ve sonrasını anlatmaktadır:

“Ali Şükrü Bey gizli toplantıda, o zamanki tabirle hafi celsede Meclis'te Giresunlular aleyhinde çok ağır bir konuşma yapmış, hatta küfür bile etmiş. Bu konuşmayı Giresun milletvekilleri ve başkaları Topal Osman Ağa'ya hemen nakletmişler¹¹⁹. Topal Osman Ağa bu konuşmayı duyunca büyük infiale kapılmış ve maiyetindekilerden bir iki kişiye “nerede bulursanız bulun, ne pahasına olursa olsun Ali Şükrü'yü buraya getirin!” diye emir vermiş. Onlar da Ali Şükrü Bey'i Samanpazarı'nda bir kabvede buluyorlar. Osman Ağa'nın kendisini davet ettiğini söyleyerek alıp eve götürüyorlar. Ve orada üzerine beş altı kişi saldırıp kendisini boğuyor. Cesetini de bir arabaya koyup Çankaya'nın güney batısındaki Mühye Köyü civarındaki bir tarlaya gömüyorlar...”

Bir gece yarısı evimdeyken telefon çaldı. Atatürk beni arıyordu. “Çabuk giyin ve yola çık! Ben şimdi Çankaya'dan istasyon binasına iniyorum. Oraya gel!”

Hemen giyindim ve istasyon binasına gittim. Durumu bana anlattı. Osman Ağa'nın hükümete karşı isyankâr bir tavır takındığını, Ali Şükrü Bey'i öldürttüğünü, derhal taburu toplayıp kendisini tenkil etmem vazifesini verdi ve “Ölü veya diri, bebemebal Topal Osman'ı hükümete teslim edeceksin!” dedi.

Bu emir üzerine taburu toplayıp hareket ettim. Tabur Topal Osman'ın bulunduğu Papazın Köşkü'nü ve Çankaya muntikasını kuşatmaya başladı. Çevirme hareketimiz devam ederken ve çember daralırken Topal Osman'ın

¹¹⁵ Borak, *age.*, s. 207.

¹¹⁶ Salih Bozok-Cemil S. Bozok, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Çağdaş Yay, İstanbul, 1985, s. 116-117; Kandemir, *age.*, s. 111.

¹¹⁷ Borak, *age.*, s. 207.

¹¹⁸ Pulur, *age.*, s. 38.

¹¹⁹ Böyle bir olayın varlığı dönemin canlı şahitlerinden hiçbirinin anılarında geçmemektedir. Üstelik bu dönemde Giresun vilayet değildir ve milletvekili de yoktur.

müfrezesinden üzerimize ateş edildi. Bir erim şehit oldu. Bunun üzerine çarpışmaya başladık. Şafak attığı zaman biz halâ vuruyorduk. Öğleden evvel çatışma bitti. Topal Osman'ın kuvvetleri bertaraf edilmişti. Topal Osman da yaylım ateşinde vurulmuştu. Kalanları topladım, ölüleri de orada gömdürdüm. Teslim aldıklarımı İstasyon'a getirdim ve durumu Atatürk'e arz ettim. "Teslim aldıklarınızı derhal terbis et ve memleketlerine gönder" dedi. Bu mesele de böylece kapandı. Fakat Meclis halâ tatmin olmuş değildi. Topal Osman'ın öldürülüp öldürülmediğine inanmak istiyordu. Bunun üzerine ceset gömüldüğü yerden çıkarıldı ve Meclis'in önünde ayağandan baş aşağı asılarak teşbir edildi".¹²⁰

Ali Şükrü Bey Cinayetiyle İlgili Çarpıcı Bir İddia: "Katil İsmail Hakkı Tekçe'dir"

Ali Şükrü Bey Cinayeti ve Osman Ağa'nın öldürülmesi konusunda İstikbal'den sonra ilginç bir iddia da Teoman Alpaslan tarafından ortaya atılmıştır. Alpaslan, "Topal Osman Ağa" isimli eserinde Topal Osman Ağa'yı tamamen cinayetten arındırarak bütün suçu İsmail Hakkı Tekçe'nin üzerine atmaktadır.¹²¹ Alpaslan, cinayeti işleyenin Osman Ağa olmadığını, asıl katilin İsmail Hakkı Tekçe olduğunu söylemekte ve öldürme emrini verenin Mustafa Kemal Paşa ve çevresi olduğunu ima etmektedir. Amaç da güya Mustafa Kemal Paşa'nın seçimleri yenilemek istemesi ve bunun Meclis tarafından kabul edilmesi için Ali Şükrü Beyin devreden çıkarılması gerektiğidir. Bu devreden çıkarma olayı da Ali Şükrü Beyin öldürülmesi şeklinde olmuştur. Alpaslan'ın elinde hiçbir somut belge olmadan ve tamamen akıl yürütme yoluyla ortaya attığı iddialarının sonunda bu tarihsel hatanın düzeltilmesini talep etmektedir:

"...Osman Ağa Ali Şükrü Bey'in öldürüleceğini bilseydi kesin olarak evine davet etmezdi. Ali Şükrü Bey Osman Ağa'nın evinden ayrıldıktan sonra birileri tarafından kaçırılıp, öldürülmüştür. Osman Ağa'nın cinayetten sonradan haberdar olduğu kesindir. Çünkü cinayet işlendikten sonra son derece rahat bir şekilde Ankara'da dolaşmış, hatta Meclise bile gelmiştir..."

Ali Şükrü Bey'i öldürenler arasında İsmail Hakkı Tekçe kesin olarak vardır. Yaralı yakalanan Osman Ağa'nın 'bana tuzak kurduunuz' yakınmaları üzerine kurşun yağmuruna tutan ve öldükten sonra da bırsını alamayan ve başını kesen İsmail Hakkı Tekçe'dir... Bir kere düşünün; Osman Ağa yakalansaydı, Yahya Kâhya ve Ali Şükrü cinayetini işleyenin İsmail Hakkı Tekçe olduğunu açık olarak söyleyecekti. Bu nedenle İsmail Hakkı Tekçe Osman Ağa'nın vücudunu kurşun yağmuruna tutup, kafasını kesmiştir... Bu tarihi yanlış nasıl düzeltilecektir? Bunun vebali İsmail Hakkı Tekçe'nin üstündedir".¹²²

¹²⁰ Pulur, *age.*, s. 37-39.

¹²¹ Bkz: Teoman Alpaslan, *Topal Osman Ağa*, Kum Saati Yay, İstanbul, 2007.

¹²² Alpaslan, *age.*, s. 603-605, 614.

Teoman Alpaslan, kitabının ilerleyen sayfalarında İsmet İnönü'nün ve Kazım Karabekir'in bazı sözlerini anlamlandırarak iddialarına dayanak sağlamaya çalışmıştır. Bu arada Vahap Okay'ın anılarında da İsmail Hakkı Tekçe'yi siyasi cinayetlerle ilişkilendiren sözler mevcuttur. Vahap Okay anılarında Tekçe'nin ününün siyasi cinayetler olduğunu söylemektedir:

*“Onun menkıbeleri yaygındır orduda. Uyuyan nöbetçileri nöbet yerinde vurmaz, subay hapis etmesi ve ordudan kovması, hatta Atatürk'ün hizmetinde politikacı vurmazı dilden dile öykü olarak dolaşmaktadır.”*¹²³

Tekçe'nin zamanında vurulan ve onunla ilişkilendirilen ilk ve tek politikacı Ali Şükrü Bey olduğuna göre, Okay'ın kastettiği de bu cinayet olsa gerek.

Topal Osman Ağa lehinde ifadelerin yer aldığı bir başka çalışma da Süleyman Beyoğlu'nun “Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa” isimli çalışmasıdır.¹²⁴ Beyoğlu, çalışmasında Osman Ağayı Mustafa Kemal Paşa'ya atıfla aklamaya çalışmıştır:

*“Cinayeti haber alan Gazî çok üzülmüştür. Başyaveri Salih Bey (Bozok) ile Binbaşı Rauf Beyi Osman Ağaya göndererek cinayeti işleyip işlemediğini samimiyetle söylemesini ister. Osman Ağa cinayeti işlediği iddiasını kesinlikle reddedip, böyle bir şey yapmaya imkan olmadığını söyler.”*¹²⁵

Beyoğlu'nun bir başka delili de Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Vekile Riyaseti'ne çektiği telgraftaki “Osman Ağa tarafından katledildiği zannedilen Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey” ifadesidir.¹²⁶ Bu delilleri sunduktan sonra Beyoğlu, Ali Şükrü Beyi öldürenin Osman Ağa olmadığını, üstelik Osman Ağa gibi usta bir teşkilatçının o kadar açık deliller bırakmayacağını, üstelik hakkında tevkif tezkeresi çıkarılmasına rağmen ortalıkta alenen dolaştığını ve adamlarına Tan Matbaası'ndan gazete aldırıldığını söylemektedir. “Cinayetin buğüne kadar aydınlatılmamış olmasının da, Osman Ağa'nın yargılanmadan vahşice öldürülmesinin payı büyüktür” diyerek dolaylı olarak İsmail Hakkı Tekçe'ye işaret etmektedir.¹²⁷

Bu konuda yayınlanacak hatıralar umarım Ali Şükrü Bey cinayetinin karanlık noktalarını daha fazla aydınlatacaktır.

Ali Şükrü Bey cinayetinin ardından oluşan gergin ortamında etkisiyle I. Dönem çalışmalarını 16 Nisan 1923'te sona erdiren TBMM yeni seçimler yapılana kadar kendisini tatil etmişti. Bu arada 24 Temmuz 1923'te Lozan Anlaşması imzalanmış ve Lozan'ın da verdiği rahatlıkla 3 ay içinde yeni

¹²³ Okay, *age.*, s. 81.

¹²⁴ Süleyman Beyoğlu, *Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa*, Bengi Yay, İstanbul, 2009.

¹²⁵ Beyoğlu, *age.*, s. 274.

¹²⁶ Beyoğlu, *age.*, s. 281.

¹²⁷ Beyoğlu, *age.*, s. 28-289.

seçimler yapılmıştı. Seçimlerde I. Grup taraftarları büyük bir zafer elde ettiler. Başka bir ifadeyle muhaliflerin büyük çoğunluğu meclis dışında kalmıştı. Muhalefetten büyük ölçüde arındırılan Meclis, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyeti ilan etmişti.

Komitacı Eylemlerin Ardından Sakin Bir Yaşam ve Komitacılığın Sonu

İsmail Hakkı Bey, Atatürk'ü daha Balkan Savaşlarında tanımıştı. Ancak dostluklarının Nisan 1920'den itibaren yani refakat subaylığı ile başladığını söyleyebiliriz. Bu dostluk, hiçbir zaman bozulmamış, her iki taraftan da sonuna kadar, hiçbir halel getirilmeden devam ettirilmiştir. Nihayetinde bu dostluk Atatürk'ün yakalandığı amansız hastalık ve arkasından gelen ölümle birlikte son bulmuştur.

Sonradan ismi Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayına dönüştürülen alayın kurucusu olan ve temel teşkilatını kuran İsmail Hakkı Bey, soyadı kanununun çıkmasından sonra Tekçe soyadını almış, uzun yıllar süren meslek hayatında Harp, Gümüş Liyakat ve Kıdem zamları taltiflerine layık görülmüştür.¹²⁸ İsmail Hakkı Tekçe, 1942 yılında rütbesi Tuğgeneralliğe yükseltilmiş ve 1951 yılında Tümgeneral olarak emekli olmuştur.¹²⁹ Uzun yıllar boyunca devam eden yoğun mücadeleler sonunda sakin bir yaşam sürmeyi tercih eden General İsmail Hakkı Tekçe, emekliye ayrıldıktan sonra 1968 yılında anılarını kaleme almış ve Milliyet Gazetesinde yayınlanmıştır.¹³⁰ 83 yıl ömür süren Tekçe, İstanbul'da 5 Ekim 1975 yılında hayatını kaybetmiştir. Mezarı Zincirlikuyu Mezarlığı'ndadır.¹³¹

Sonuç

Mustafa Kemal Paşa, siyasal literatürümüze Komitacılar olarak giren kadrolarla Milli Mücadele'nin selameti için iş birliği yapmış ve bu kadroları vatan menfaatine kullanmıştır. Böyle sorgusuz sualsiz emirleri yerine getiren, her türlü dayanışma örneği gösteren, vatan söz konusu olduğunda canını esirgemeyen, verilen görevi yerine getirmek için legal ya da illegal türlü sert yöntemi uygulamakta her hangi bir tereddüt göstermeyen kadrolar sayesinde Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'nin önündeki dikenli tellerin kaldırılmasını sağlamıştır. Kabul etmek gerekir ki, Milli Mücadele'nin başlangıcında Mustafa Kemal Paşa'yı buna şartlar zorlamıştır; açıkçası başka

¹²⁸ Taltifleri için bkz: *KKK Arşivi*, 328-C-334.

¹²⁹ *Büyük Larousse*, Milliyet Yay, Ankara, Cilt: 22, 1986, s. 11394.

¹³⁰ *Milliyet 1975 Yılı*, İstanbul, 1976, s. 402.

¹³¹ *Milliyet*, 6 Ekim 1975.

çaresi yoktur. Ancak ilerleyen dönemlerde hangi şerait altında böyle kararlar aldı; bunu kestiremiyoruz. Yalnızca Türk Devrimi zamanında değil büyük devrim dönemlerinde her zaman böyle sorgusuz sualsiz emir ifa edebilen, gözü kara fedailere ihtiyaç duyulmuştur. Tarih bunlarla ilgili birçok örnekle doludur.

Mustafa Kemal Paşa'nın komitacılarla ilişki içerisinde olması ve onları Milli Mücadele'nin gayesi doğrultusunda kullanmasında Talat Paşa'nın da önemli etkisi olmuştur.¹³² Komitacı kadrolarla birliktelik ve onların Milli Mücadele'nin gayesi doğrultusunda kullanılması Talat Paşa'nın ölümüne kadar devam etmiş, bu tarihten sonra birçoğu Mustafa Kemal Paşa'nın yanından uzaklaşmış ve Milli Mücadele'nin liderliği konusunda Enver Paşa'nın yanında yer almışlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın ilk zamanlar Millî Mücadelenin selameti için iş birliği yaptığı kişiler arasında onun liderliğini kabullenenler devlet kademesinde yerlerini almışlar; fakat bunu kabullenemeyenler ise zararlı davranışlar içerisine girmişler ve siyasi sahneden silinmişlerdir. Bunlar arasında pek azı bireysel olarak Mustafa Kemal Paşa'nın yanında kalmış ve sorgusuz sualsiz onun emirlerini ifa etmiştir. Bunlardan birisi de İsmail Hakkı Tekçe'dir.

Ömrünün 18 yılını Atatürk'ün yanında geçirmiş olan İsmail Hakkı Bey, 18 Nisan 1920'den itibaren bizzat Atatürk'ün yanında 18 yıl hizmet etmiş, Muhafız Alay'ının çekirdeği olan muhafız takımını kurmuş ve Atatürk son nefesini verinceye kadar yanında kalarak onun nezdinde saygın ve değerli bir mevkiye sahip olmuştur. Öyle ki, Atatürk tarafından kendisine ikamet etmesi için bir ev ve birçok değerli hediyeler verilmiştir. Üstelik Atatürk tarafından daima kollanmış ve diğer askerlerden ayrı tutulmuştur.¹³³ Fakat Atatürk'ün ölümünden sonra itibar kaybına uğramış ve bunu da şikayetler halinde Meclise yansıtmıştır.¹³⁴

İsmail Hakkı Tekçe iyi bir asker olmasının yanında iyi bir de komitacıdır. Kendisine verilen görevleri layıkıyla yerine getirmiştir. Gerek cephede gerekse cephe gerisinde olsun verilen bütün görevleri başarı ile tamamlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında göreve başladıktan sonra ondan başka üst tanımamış ve kendisine duyulan güvene helal getirmemiştir. İsmail Hakkı Bey de bütün diğer fedailer gibi tam anlamıyla gözü kara bir komitacıdır. Vatan söz konusu olduğu zaman hiç çekinmeden ölüme gidebilen, davaya zarar veren kesimleri hiç çekinmeden karşısına alabilen, lider kadrolara her türlü yolu meşru ya da gayri meşru bir şekilde açmış olan bir fedaidir. “Komitacı geleneği Yakup Cemil geleneğidir” diyebiliriz. Yakup Cemil'in o söz dinlemeyen, fütursuz ve asabi tutumu aynen İsmail Hakkı Bey'e de sirayet etmiştir. Öte yandan bu

¹³² Bkz: Akbal, *age.*, s. 50-88.

¹³³ Mahmut Baler, *Baldan Damlalar 3 ve Hatıralar*, İstanbul, 1982, s. 90-91.

¹³⁴ *BCA*, 030.10.88.582.6.

tutum yalnızca İsmail Hakkı Tekçe’de değil; Deli Halit Paşa’da, Topal Osman’da ve daha birçok komitacıda da ortak özellik olmuştur.¹³⁵

Kısaca, İsmail Hakkı Tekçe örneğinden de hareketle komitacıların diğerlerinden ayırt edici özellikleri olan; başka bir ifadeyle Yakup Cemil geleneğinin devamı olarak nitelendirebileceğimiz özellikleri maddeler halinde özetleyebiliriz. Bunlar;

- Üstün emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getirirler; bazen emir vermeden de, hislerine güvenerek harekete geçerler.
- Propaganda yöntemlerini çok iyi kullanırlar.
- Kararlar kesindir; karar verildikten sonra asla dönüş olmaz.
- İhtilalcı karaktere sahiptirler
- Cesur, gözü kara bir şekilde her türlü görevi yerine getirirler. Üstelik görevin başarı şansı çok az bile görülse yine de görevi yerine getirmek için canlarını feda ederler. Korkakları aralarında barındırmazlar ve yaşama şansı tanımazlar.
- Dik başlılık, fütursuzluk, zorbalık, acımasızlık ve asabiyet onların en belirgin özellikleri arasında yer alır. Yapılan faaliyetlerdeki bu unsurlar “vatan namına” kavramıyla oldukça geniş ve esnek bir perspektife yerleştirilmiştir.
- Şüphedirler; üstlerinin haricinde herkesten ve her olaydan şüphe duyarlar.
- Ast-üst ilişkisi ailevi ilişkilerin önüne geçmektedir.
- İntikamı kutsal bir görev addederler.
- Sadakat ve sır saklama çok önemlidir.
- Teşkilatlanmayı çok iyi bilirler. Profesyonel teşkilatçıdırlar.
- En önemli faaliyet tarzları suikastlardır. Bunun yanında dağa adam kaçırma, karışıklık çıkarma ve tedhiş yöntemlerini çok iyi kullanırlar.

Nihayetinde İsmail Hakkı Tekçe, Karakol Cemiyeti tarafından Mustafa Kemal Paşa’nın yanına yerleştirilmiş ve onun emirlerini hiç tereddüt göstermeden yerine getirmiş; fakat 1921 yılı baharında Karakol Cemiyeti ile Mustafa Kemal Paşa’nın kopuş yaşadığı dönemde tercihini Mustafa Kemal

¹³⁵ Mithat Şükrü, Yakup Cemil’in Mustafa Kemal Paşa sevgisini şöyle nakletmektedir: “Bir gün Yakup Cemil’e sordum? ‘Niçin Mustafa Kemal’in yanında suspassun?’ ‘Mustafa Kemal diğerleri gibi değil. O paşalığı bileğinin hakeki ile almış paşalardan. Biz vur denildi mi, bazen de denilmeden vuranlardamız. Mustafa Kemal Bey, konuşurken sanki ordulara emir verir gibi yüreği de sağlam faaliyet sahibidir. Duruşumuz ondandır” (Sorgun, age., s. 265).

Paşa'dan ve onun liderliğini destekleyen kadrolardan yana kullanmış bir fedai zabitan, komitacıdır. Onun eylem ve faaliyetleri komitacı anlayışla bire bir örtüşmektedir ve faaliyetleri belki de komitacı zihniyetin son örneklerini göstermektedir. Ondan sonra komitacı faaliyetler sona ermemiş; fakat farklı isimler altında tekrar görölmüştür. Ancak tam manasıyla komitacı zihniyetin son temsilcisi olarak İsmail Hakkı Tekçe'yi görmek kanımızca yanlış olmasa gerekir.

Kaynaklar

Arşivler ve Süreli Yayınlar

a. Arşivler ve Zabıt Cerideleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kuru Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi (KKK)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMM, GCZ)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Celse Zabıtları (TBMM, CZ)

b. Gazeteler

Apaşsöz

Günaydın

Hakimiyet-i Milliye

İstikbal

Milliyet

Peyâm-ı Sabah

Vakit

Kitap ve Makaleler

AKBAL İsmail (2008) *Trabzon'da Muhalefet*, Serander Yay, Trabzon.

AKŞİN Sina (1998) *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, C: I-II, TİB Kültür Yayınları, Yayın No:381, Ankara.

APAK Rahmi (1988) *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ARIKOĞLU Damar (1961) *Hatıralarım*, İstanbul.

ATATÜRK Mustafa Kemal (1989) *Nutuk*, C:I-II, TTK Yay, Ankara.

AVCIOĞLU Doğan (1971) *Türkiye'nin Düzeni, Din Bugün Yarnı*, Bilgi Yay, Ankara.

AYDEMİR Şevket Süreyya (1972) *Emir Paşa*, C:I, Remzi Kıtabevi Yay, İstanbul.

BALKAN Fuat (1998) *İlk Türk Komitacı Fuat Balkan'ın Hatıraları*, Arma Yay, İstanbul.

BALER Mahmut (1982) *Balkan Damlaları 3 ve Hatıraları*, İstanbul.

BEYOĞLU Süleyman (2009) *Millî Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa*, Bengi Yay, İstanbul.

BORAK Sadi (1962) *İktidar Koltuğundan İdam Sehışasına*, İstanbul Kıtabevi, Yayın No:21, İstanbul

BOZOK Salih-Cemil S. Bozok (1985) *Hep Atatürk'im Yanında*, Çağdaş Yay, İstanbul.

- Büyük Larousse* (1986) Milliyet Yay, Ankara, Cilt: 22.
- CEBESOY Ali Fuat (1957) *Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıratı*, Vatan Neşriyat, İstanbul.
- COMYN-PLATT Thomas (1906) *The Turks in Balkans*, Alston Rivers, London (Original from, Princeton University. Digitized, Feb 3, 2010).
- Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Tarihi* (1985) Yay. Haz: Tertip Heyeti, yy, Ankara.
- ÇAPA Mesut (1998) *Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Trabzon Belediyesi Yay, Yay No:57, Trabzon.
- ÇAVDAR Tefik (1995) *Talat Paşa*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara
- ERTÜRK Hüsametin (1996) *İki Devrin Perde Arkaası*, (Haz: Semih Nafiz Tansu), Sebil Yay, İstanbul.
- GAULİS Berthe Georges (1999) *Kurtuluş Savaşında Türk Milliyetçiliği* (Ç: Cenap Yazansoy), Yeni Gün Yay, İstanbul.
- GÖKBİLGİN Tayyip (1965) *Milli Mücadele Başkaraken*, C.II, TİB Yay, Ankara,
- ILGAZ Hasene ve Birinci, Ali (2001) "Teşkilat-ı Mahsusa Günleri, Ebulhindi Cafer Bey", *Türk Yurdu*, C.2, S:165, Mayıs-Haziran 2001.
- KANDEMİR Feridun (1966) "Mustafa Kemal Paşa ile Kâzım Karabekir Paşa Arasındaki İlk Görüşme Aynılığı", *Tarih Konuşuyor*, C:6, S.35, Aralık 1966.
- KANDEMİR Feridun (1966) *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*, İstanbul.
- KARABEKİR Kâzım (1990) *İstiklal Harbimiz*, Yüce Yay, İstanbul.
- KARABEKİR Kâzım (2011) *İttihad ve Terakki Cemiyeti*, YKY, İstanbul.
- KARAMAN Sami Sabit (1949) *İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa*, Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922, yy, Ankara.
- KILIÇ ALİ (1955) *Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor*, Sel Yay, İstanbul.
- KOÇ Vehbi (1983) *Hayat Hikâyem*, İstanbul.
- KUŞÇUBAŞI EŞREF (1997) *Hayber'de Türk Ceng*, (Yay. Haz: Philip H. Stoddart), Arba Yay, İstanbul.
- KUTAY Cemal (1968) *Tarih Sobheleri -8-*, Mayıs 1968 İstanbul.
- KUTAY Cemal (1996) *Ali Çetinkaya-Halit Paşa Vuruluşu*, İstanbul.
- Milliyet 1975 Yılı* (1976) İstanbul.
- NÂBİ Yaşar (1999) *Balkanlar ve Türkçülük II, Bulgaristan'da Türkçülük ve Müslüman Türkler*, Yeni Gün Yay, İstanbul.
- OKAY Vahap (1986) *Anadolu Konuşuyor*, 3 üncü Kitap, İstanbul.
- OKYAR Fethi (1980) *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yay, İstanbul.
- PULUR Hasan (2000) *İsmail Hakkı Tekçe'nin Kısa Hayat Hikâyesi "Masal Semem"*, *Muhafız Atatürk'ü Anlatıyor*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- RESNELİ NİAZİ (1975) *Balkanlara Bir Gerillacı Hüriyet Kabramanı Resneli Nijazi Beyin Anıları*, Çağdaş Yay, İstanbul.
- SORGUN Taylan (2007) *Devlet Kaygısı, İttihad ve Terakki*, Kurn Saati Yay, İstanbul.
- ŞAPOLYO Enver Behnan (1969) *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basım*, Ankara.
- TEKÇE İsmail Hakkı (1972) "Hayatımın En Mes'ut Anı", *Hayat Tarih Mecmuası*, Ağustos 1972.

- TEOMAN Alpaslan (2007) *Topal Osman Ağa*, Kum Saati Yay, İstanbul.
- TEPEYRAN Ebubekir H (1982) *Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yay, İstanbul.
- TEVEİTOğLU Fethi (1988) *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Yay, Ankara.
- TOKAY Gül (1996) *Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalının Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yay, İstanbul.
- TUNAYA Tank Zafer (1988) *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C:1, Hüriyet Vakfı Yay, İstanbul.
- UZER Tahsin (1999) *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Yay, Ankara.
- VARDAR Galip (1960) *İttihad ve Terakki İçinde Dönerler*, (Haz: Semih Nazif Tansu), İnkılap Kitabevi Yay, İstanbul.
- ZÜRCHER Eric, J. (1987) *Milli Mücadele’de İttihatçılık*, Bağlam Yay, I. Baskı, İstanbul.